

Redactor șef **MARIN SORESCU**

G. MIHĂILĂ

Trei parale bârfirea, două minciuna și nerozii... două de-o para!

Cititorii își aduc aminte de schița lui Caragiale, *Norocul culegătorului*, în care un biet tipograf este blagoslovit, la rugămintea Maicii Domnului, de divinul Fiu cu o adevărată comoară: „pentru fiecare bârfire ce-a trecut pînă degetele și pînă vîngalacul lui câte trei parale, două pentru fiecare minciună și câte o para pentru fiecare două nerozii...”

Cam tot atât credem că ar putea primi, dar nu de la Fiul ceresc, ci de la Satana, autorul cărții *Moldovenii în istorie* (Chișinău, Polygraf-Service, 1994, 176 p.), care semnează, se pare, cu un nume de împrumut, Petre P. Moldovan (vezi Z. Ornea, *O carte ticăloasă*, „România literară”, nr. 21, 1-7 iunie 1994, p. 9), fiindu-i lui însuși rușine să-și dezvăluie adevărată identitate.

Reușind să obținem o copie-xerox a acestei infame cărți, trebuie să mărturisesc că rar ne-a fost dat să citim o lucrare, pretins științifică, mai vădit românofobă decât aceasta, scrisă însă nu de un străin, ci de unul de-ai noștri, chiar dacă se declară de naționalitate „moldovan”, căci în scrisul său răzbat, fără jenă, ca urechile de măgar, falsele teorii impuse în timpul domniei leninism-stalinismului. Căci, să spunem răspicat, de la bun început: falsele concepte de „națiune” și de „limbă moldovenească”, diferite de națiunea și de limba română, au fost vehiculate în arsenalul politico-propagandistic sovietic pentru a justifica nerecunoașterea hotărârii majoritare a Sfatului Țării din 1918 privind unirea Basarabiei cu Patria-Mamă, prevederile secrete ale pactului Molotov-Ribbentrop, mai exact ale odiosului răzg Stalin-Hitler, ultimatumurile fără drept de apel din 26 și 27 iunie 1940 și ocuparea cu tancarile a doua zi nu numai a acestei provincii martire, smulse din trupul Moldovei de Rusia țaristă în 1812, ci și a nordului Bucovinei și a ținutului Herței, peste care nu se întinseșe niciodată stăpânirea țarului, ci a trecut doar samavolnic creionul roșu bont al longevivului de tristă amintire!

Deși își intitulează „opul” sau *Moldovenii în istorie*, renegatul autor nu se oprește nici o clipă la aceste momente cruciale și, cu atât mai mult, nu evocă Unirea Moldovei libere cu Țara Românească în 1859, generalizarea peste trei ani a denumirii *România* – utilizată încă din 1816 (în cartea lui Daniil Dimitrios Philippide, *Rumunia*) și mai ales după Revoluția din 1848, în titlul revistei lui Nicolae Bălcescu, *România viitoare* (1850), în poemul *Cântarea României*, publicat în această revistă

și, peste cinci ani, sub semnătura lui Alecu Russo, în *România literară* a lui Vasile Alecsandri, în numeroase alte texte politice și literare —, precum și Marea Unire a tuturor provinciilor românești din 1918.

Deschizându-și emfatic prefața cu versul lui Miron Costin, *Neamul Țării Moldovei de unde trăgănează?* (nu *tărăgănează*, cum apare în carte), autorul se ferește ca dracul de tămăie a ne spune că această versiune modifică pe cea a mitropolitului Dosoftei, *Neamul Țării Moldovei de unde dă rază?*, și mai ales că aceasta continuă cu versurile:

*Din Țara Italiei, tot omul să crează,
Fliah întâi, apoi Traian au adus pre-aice.
Pre strămoșii cestor țări de neam cu ferice.
Răsădit-au țărălor hotarele toate
Presemne ce stau în veci a să vedea poate.
El cu vița cestui neam Țara Românească.
Împlut-au, Ardealul tot și Moldovenească.*

Restrângându-și „argumentația” separatistă doar la provincia istorică dintre Carpați și Nistru, Petre P. Moldovan începe cu fraza: „Această întrebare i-a frământat pe cronicarii moldoveni anonimi, și-au pus-o autorii analelor moldo-slavone Azarie, Efimie (corect: *Eftimie*), Macarie...” (p.7) — și cititorul, încrezător, așteaptă lămuririle autorului. Numai că în cele două propoziții întâlnim nu mai puțin de trei erori. Mai întâi, orice elev de liceu știe că episcopul Macarie a fost dascălul egumenului Eftimie și al călugărului Azarie, așadar ordinea citării se cuvine să fie exact inversă, așa cum se și succed cronicile lor. În al doilea rând, întâmplător, ei nu și-au pus această întrebare, căci au continuat *Letopisețul* de la curtea lui Ștefan cel Mare și a fiului său Bogdan al III-lea, începând cu anul 1504. În schimb, în al treilea rând, autorul anonim al acestui *Letopiseț de când s-a început Țara Moldovei* și-a pus această întrebare, dându-i el însuși răspuns prin cuvintele șolului Maxim Brancovici, trimis de Radu cel Mare în tabăra lui Bogdan, în 1507: „Și a rugat pe domnul Bogdan voievod cu multă rugămintă să se împace cu Radul voievod, „fiindcă sunteți creștini și de același neam” (poneze este christiane i plemenici, în transpunerea lui Grigore Ureche: „pentru că sântu creștini și o semintie”). Iar marele Ștefan denumise Țara Românească, prin intermediul unchiului și soluului său la Veneția, Ioan Țamblac, *l'altra Vlachia*, „cealaltă Vlahie”, subliniind astfel conștiința identității de neam a locuitorilor celor două state românești!

continuare în pagina 5



Panait Istrati, Blitoven (Olantza), august, 1883

Democrația intelectualilor, de Valeriu Cristea ▲ Cronica literară de Eugen Simion ▲ Corabia închisă în sticlă de Gheorghe Tomozei ▲ Panait Istrati în scrisori ▲ Versuri de Radu Cârneli și Dumitru Matcovschi ▲ American Psycho de Brett Easton Ellis ▲ Mai semnează: Dumitru Micu, Iordan Datcu, Mircea Popa, Andrei Grigor, Ion Mustăț

Săptămânal
de literatură și artă
editat de

**MINISTERUL
CULTURII**

Anul IV, nr. 32-33
(149-150) 1994

Comitetul director:

**VALERIU CRISTEA
FĂNUȘ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU
GHEORGHE TOMOZE**

Redacția:

**Lucian Chișu
Ion Cocora
Nicolae Iliescu
redactori șefi
adjuncți**
**Radu Băleșu
Nicolae Diaconu
Andrei Grigor
Valerian Sava
redactori**

**Mihail D. Popescu
grafică și secretariat**

**Vasile Bleandea
fotografie**

Adresa redacției:
București, Piața Presei
Libere nr. 1
cod 71341

tel. 617.10.23; 617.60.10
int. 2243, 2248

căsuța poștală 33-20

Administrația:
Direcția pentru Presă,
Publicitate și Tipar, Piața
Presei Libere nr. 1,
sector 1, București

Anunțăm cititorii noștri că
abonamentele
la revista *Literatorul*
se fac la oficiile poștale,
factorii poștali și difuzorii
voluntari din întreprin-
deri și instituții

Cititorii din străinătate se
pot abona prin RODPET
S.A. — PO BOX 33-57;
telex: 11995 sau 11034;
telex: (40)-0-185673
București — Piața Presei
Libere nr. 1, România

Publicația este înscrisă în
Catalogul de presă românesc
la poziția 2046

**Tehnoredactare
computerizată**



**Tiparul executat la
IMPRIMERIA « COREȘI »**

Un bob de umor

ARAD. Festivalul internațional de folclor, ediția a XXV-a — 25-28 august, Băile Moneasa

BACĂU. Tabăra Națională de Artă Naivă, ediția a IV-a — 21-23 august, Valea Budului.

„Liviu Rebreau — 50 de ani de la moarte”, comemorare — 25 august, Biblioteca județeană.

BRAȘOV. „Mircea Popescu — plastică și muzică”, expoziție — vernisajul 24 august, Muzeul de Artă.

CLUJ. „75 de ani de la înființarea Universității, Teatrului Național și Academiei de Muzică”, simpozion și recitaluri — 25-31 august.

DĂMBOVIȚA. Salonul de vară al Uniunii Artiștilor Plastici — vernisajul 25 august, Gale-riile U. A. P. Târgoviște.

DOLJ. „Vacanța mare”, festival de umor al elevilor și studenților — 25-26 august, Craiova.

GIURGIU. „50 de ani de la întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste”, expoziție — 23-30 august, Muzeul județean.

GORJ. „340 de ani de la consenarea orașului Târgu Jiu ca reședință a Gorjului”, simpozion și spectacol — 24-28 august, Târgu Jiu.

IALOMIȚA. „Un bob de umor”, gala umorului, ediția a VII-a — 25-31 august, Fetești.

MEHEDINȚI. Tabăra de artă plastică, ediția a XIII-a — 22-28 august, Inspectoratul pentru cultură. „Gheorghe Anghel — 90 de ani”, simpozion și expoziție — 25 august, Muzeul „Porțile de Fier”.

SĂLAJ. „Acasă la Simion Bărnuțiu”, Serbare cămpenească — 20 august, Comuna Bocșa.

SUCEAVA. Tabăra de creație de pictură — 20-30 august, Putna.

VĂLCEA. Tabăra de artă plastică, ediția a VI-a — 20-30 august, Călimănești.

BIBLIOGRAFIE

Mihai Drăgănescu,
Eseuri,
Editura Academiei Române, București, 1994, 304 p., 800 lei.

Ion Dur,
Noica — între dandysm și mitul școlii,
seria „Monografii contemporane”, Editura „Eminescu”, București 1994, 152 p., 950 lei.

Nana Hațeganu,
Ghidul azilantului amator (proze), seria „Premiile Eminescu”, Editura „Eminescu”, București, 1994, 168 p., 800 lei.

Ana Ruse,
Peisaj sentimental,
Editura „Europolis”, Constanța, 1994, 120 p., 800 lei.

Codrin Șerban,
Între patru anotimpuri,
Editura „Haiku”, București, 116 p., 1000 lei.

Cahiers Panaït Istrati

Asociația „Prietenii lui Panaït Istrati” a scos, punctuală, numărul pe 1994 al „Caietelor Panaït Istrati”, un anuar de 328 pagini, bogat ilustrat, dedicat tematic șederii scriitorului în URSS (1927-1928). Serge Feodosiev, profesor de limba franceză în învățământul superior ucrainean, a cercetat presa și arhivele sovietice timp îndelungat — și propune o bibliografie comentată Istrati, un adevărat regal de documente de istorie și istorie literară ce consemnează urmele peregrinului brăilean prin țara sovietelor. Este, să zicem așa, un exemplu de muncă onestă, cinstită și devotată. Luăți de valuri ideologice, istratologii se întrec, la noi și aiurea, să cearnă idei, să judece atitudinile, să judece în general. Baza documentară — iată că era foarte subredă. Desigur, Serge Feodosiev, care dedică munca sa „istratienilor de ieri, de astăzi și de mâine”, nu

poate realiza decât o „bibliografie condensată” — dar ne atrage atenția, la tot pasul, că sursele sunt imense, material documentar se găsește peste tot în presa și în arhivele sovietice ale anilor 1927-1928. Avem, în aceste condiții, dreptul (puterea) să afirmăm că-l cunoaștem pe Panaït Istrati? Acest număr ne propune, de pildă, un Istrati aureolat, luat realmente cu asalt de presă, de edituri, de asociații de scriitori sovietici, la sosirea lui în URSS — pentru ca, în final, dezamăgirea de după „Vers l'autre flamme” să-l treacă, după câteva adjective de complezență („lumpen proletar” etc.), în uitare. Urma lui Panaït Istrati în URSS a fost scurtă — 16 luni — dar a lăsat amprente adânci. Demersul profesorului Serge Feodosiev este completat cu alte documente, dintre care importantă ni se pare a fi o scrisoare din 1961 a lui Al. Oprea către Ilya Ehrenburg (găsită în arhiva scriitorului sovietic, comentată pertinent de Martha Popovici) privind ultimii ani ai lui Istrati, un studiu al lui René Marichiso: „Istrati, Gide și URSS?” (autorul îl dedică lui Christian Golfetto, directorul

publicației, cu specificarea: „pentru că m-a făcut să-l cunosc pe Istrati”) și actele colocviului București-Brăila, din 1991, cuprinzând texte (unele, în rezumat) de Maya Belciu, Maria Cogălniceanu, Margareta Dolinescu, Lucia Francea-Stănescu, Valentin Popa — și încheindu-se cu o emoționantă mărturisire de credință semnată de Marin Sorescu. Prefața anuarului se datorează lui Michel Ragon, iar introducerea în temă e de Dominique Foufelle. Traducerea textelor în franceză, scenarizarea lor și așternerea în pagină aparțin redacției, un colectiv inimios, animat de pasiunea profesionalității.

„Caietele Panaït Istrati” au fost — și rămân — una dintre cele mai eficiente forme de „propagandă culturală” în lumea francofonă pentru marea brăilean, implicat, pentru literatura română. Ideea de a-l prezenta pe Istrati în URSS, acum, după căderea comunismului în Est, este cât se poate de fertilă; ar putea redesperta interesul, chiar și în România, pentru un scriitor ce nu trebuie uitat.

N.G.

TUR DE ORIZONT

Polemica în trei principii

Di Nicolae Manolescu stabilește o „grilă” a polemicii culturale, pe care susține că a aplicat-o și a teoretizat-o cu vreo douăzeci de ani în urmă. Prima condiție a „genului artistic” numit polemică este: „*Approape că nu au importanță adevărul așa-zicând în sine, argumentația ori stilul folosit. O bună argumentație devine, în aceste condiții, doar un strălucitor foc de paie. A doua remarcă este că o polemică nu poate, prin însăși natura ei, să convingă: la sfârșitul bătăliei nu ne alegem de obicei cu convingeri noi, ci cu consacrarea unor convingeri vechi. În fine, aceasta este a treia remarcă, nici un polemist nu urmărește în subconștientul său arțăgos să-l aducă pe adversar la ideile sale, ci să-l lichideze. Pe câmpul de luptă al polemicii rămân viii și morții de pe orice teatru de război. Istoria culturală îi recuperează numai pe cei din urmă, dându-i uitării pe cei din urmă.*” („România literară”, nr. 28/1994).

Iată un punct de vedere inacceptabil. Chiar rămânând în domeniul tactic și strategiei militare, unde se cantonează di Nicolae Manolescu, victoria lui Alexandru Machedon asupra regelui Persa, a lui Scipio asupra lui Hannibal, a lui Nelson asupra lui Napoleon — toate acestea și câte altele nu dau numai „învingători”; ce-ar fi eroi anonimi de la Marathon fără colosala armată a perșilor, cu obiceiurile, luptătorii ei deosebiți, momentele de victorie aparente etc.? Istoria nu poate fi listă de învingători cu învinși trecuți la note de subsol. De ce ar putea fi astfel istoria lite-

rară? A câștigat cineva, până acum, definitiv, polemică pe tema „artă pentru artă — artă cu tendință”? Vlahuță, cumva? — Polemica pe tema „realismului socialist”? Di Nicolae Manolescu vorbește, însă, despre polemici personale în cultură, despre ceea ce în arta militară se cheamă „monomahie”, luptă om contra om. Mai întâi, că și aici marile cupluri de luptători rămân în istorie (amintire) ca atare. Cum am citi, de pildă, din „Iliada”, în monomahia Hector-Eneas, numai mișcările lui Hector, victorios? Da, citim în ediția Eminescu, de pildă, numai atacurile lui Eminescu la „Românul” — și-l declarăm victorios (nu noi, istoria literară)! Mai citim atacurile lui Maiorescu la V. A. Urechii și, neștiind răspunsul acestuia din urmă, rămâne victorios Maiorescu. Ani la rând am citit criticele lui Gherea la „Doina” lui Eminescu și, pentru că „Doina” nu s-a reeditat, victorios a fost Gherea. Se poate una ca asta, să dea di Nicolae Manolescu câștig de cauză istoriei făcute?! Și apoi, cum să nu „convingă” o polemică de idei? Sunt atâția mari polemisti care și-au „revizuit” părerile „vechi” Di Nicolae Manolescu însuși, de ce s-o fi ascunzând după deget? Chestia asta cu distrugerea adversarului prea sună a intoleranță, totuși; e loc sub soare și pentru învinși atunci când învingătorii nu confiscă lumina astrului zilei.

România și românii

Revista „Academica”, nr. 9(45), iulie 1994, publică, în aproape 32 de pagini, lucrările simpozionului „România și românii în știința contemporană” care s-a desfășurat la Sinaia, între 23-27 mai 1994. Dintr-un tabel sintetic aflăm că la Sinaia au venit, ca să discute prezentul și viitorul cercetării științifice românești, 645 de oameni de știință și cultură: 402 din țară și 243 din străinătate. Românii din străinătate sunt repartizați astfel pe țări: SUA — 86; Republica Moldova — 45; Franța — 35; Canada — 23; Germania — 15; Israel — 13; fosta Iugoslavie — 11; Marea Britanie — 9; Grecia — 5; Belgia — 5; Venezuela — 4; Italia, Olanda, Egipt — câte 3; Elveția, Danemarca, Australia, Ucraina, Bulgaria — câte 2; Rusia, Brazilia, Irlanda, Noua Zeelandă — câte 1. Conferința a fost patronată de Academia Română și Fundația Culturală Română. Foarte interesante, sfaturile și prezumiunile savanților de de pretutindeni privind cercetarea și cultura românească la impactul cu economia de piață se analizează — nu prea știm unde și cum, pentru că presa a fost foarte „festivă” în aceste împrejurări și n-a găsit, încă, unghiul de atac pentru investigația colocviului.

**DIAC TOMNATIC
ȘI ALUMN**

EVENTIMENT

În prezența unui numeros public, luni, 15 august, a avut loc — din inițiativa Asociației Prietenii lui Panaït Istrati — dezvelirea plăcii comemorative de pe strada Paleologu nr.3, ultimul domiciliu al scriitorului. Și-au adus o importantă contribuție la momentul festiv Serviciul Cultural al Ministerului de Externe, Asociația Les Amis du Panaït Istrati, Primăria Sectorului 2 al Capitalei.

Eugen SIMION

Alexandru Piru (I)*

Alexandru Piru (n. 22 august 1917, Bacău. Studii la Liceul „Principele Ferdinand I” din Iași, liceul Bacovia — m. 6 nov. 1944, București) între 1928—1936, secția reală. Absolvent al Facultății de litere și filozofie din Iași în 1940 (a avut, ca profesori, între alții, pe George Călinescu, Iorgu Iordan, Dan Bădărău...). Licențiat în filozofie modernă. Elev al Școlii Normale Superioare, înființate de Petru Andrei. O absolvă în 1941. Examen de capacitate în învățământul liceal la București în 1942. Este clasat primul pe țară (în comisie Al. Rosetti și D. Popovici). Ca disciplină secundară: limba franceză. Predă la Liceul Național din Iași (1943—1944), apoi la Liceul de Construcții Civile și Edilitare (azi „G. Coșbuc”) din București (1944—1947). Numit asistent la Catedra de literatură română modernă a lui G. Călinescu de la Facultatea de litere din București la 1 ianuarie 1946. Publică în același an la Editura Fundațiilor Regale prima carte: *Viața lui G. Ibrăileanu*. În iunie 1947 trece examenul de doctor cu teza *Opera lui G. Ibrăileanu*, cu mențiunea „Magna cum laude”. Conducător științific: G. Călinescu. Scos din învățământul universitar odată cu G. Călinescu, la 1 octombrie 1949, din motive, se înțelege, politice. Timp de aproape 10 ani, Al. Piru lucrează sporadic ca topometru, strungar, paznic. Copiază de mână, la solicitarea lui G. Călinescu ediția a II-a a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*. Nu a făcut nicio dată c... ai târziu, de aceste cuvinte, solicitat de mine în mai multe rânduri să vorbească despre eliminarea, a lui G. Călinescu și a asistentilor săi în 1949 de la Universitatea București, a publicat în *Cronica Critice* (1993) un articol documentat și obiectiv fără a se referi, nici de data aceasta, la destinul său. O discreție și o măsură pe care puținii le-au apreciat și le-au apreciat. Reintegrat, mai întâi ca asistent, în 1956, din 1966 este profesor prin concurs, la Facultatea de Filologie din București și la Universitatea din Craiova. Continuu, în amfiteatru, vechea stil maioreșcian al prelegerii magistrale. Avea, totuși, o cordialitate remarcabilă în relațiile cu studenții și la examenele dădea întotdeauna note mari. Era ceea ce se cheamă

(și ceea ce nu se mai poartă) un om bun, în ciuda atitudinilor lui războinice din presa literară. Trăia, în ultimii ani, într-un cerc restrâns de prieteni. Dorea să păstreze legăturile cu învățământul filologic dar, în două rânduri, senatul Universității București i-a respins cererea de a rămâne profesor consultant. O injustiție enormă și o rușine de nespălat. La puțină vreme după moartea lui neașteptată, Alex. Piru a fost insultat (într-un articol apărut în *România literară*) într-un mod incalificabil. Omului care a făurit, timp de aproape 40 de ani, atâtea generații de profesori i se contestă totul în termenii mahalalei de tranziție. De curând un editor destoinic și curajos (Ioan Șerb) a publicat ediția a II-a din Compendiul său de *Istoria a literaturii Române de la început până azi*. Prilej de a ne gândi la el și a reflecta la opera lui critică.

Alex. Piru a debutat în *Jurnalul Literar* (1939). Este semnalat de G. Călinescu în *Istoria literaturii române* (1941). Colaborator permanent la *Națiunea*. Format spiritualicește în cercul lui G. Călinescu al cărui elev este. *Fiziologia criticii* și *Istoria literaturii franceze* de Albert Thibaudet și *De la Baudelaire la suprarealism* de Marcel Raymond i-au fost la începuturile sale critice, cărțile de căpătâi. Între 1946 (data de apariție a primei cărți) și 1959 (când apare *Opera lui G. Ibrăileanu*), adică 13 ani, Al. Piru n-a publicat nimic. Activitate bogată după această dată. După exemplul lui N. Iorga și G. Călinescu Al. Piru acoperă spațiul întregii literaturi române. A început cu articole despre autorii contemporani (strânse în volumul *Panorama deceniului literar românesc 1940—1950*, E.P.L., 1968), a trecut, apoi la studii monografice, aplicând, iarăși, îndemnul lui G. Călinescu că un critic tânăr trebuie să-și încerce forțele spiritului în spațiul clasic. În 1961, Al. Piru publică un volum masiv despre *Literatura română veche*, urmat în 1964 de *Literatura română premodernă*, iar în 1981 scoate, în 580 de pagini, *Istoria literaturii române de la început până azi*. Critic total, istoric erudit, Al. Piru este mefient față de noile metode, considerând că „nu metodele fac pe critici, ci invers.

Viața lui G. Ibrăileanu (1946), întâia carte a lui Al. Piru, este o biografie în stil po-

zitivist, cu încercare, totuși, de a face portretul intelectual și psihologic al unui spirit reputat, până atunci, prin ascetismul și obsesiile lui profesionale. Ibrăileanu lui Al. Piru este un creator complex tulburat, ca Maiorescu, de drame interioare, inclusiv acelea de ordin sentimental, un spirit superior tinzând spre contemplație, un moralist, în fine, strălucit. Criticul merge, aici, dincolo de text, caută filiația ideilor și metamorfozele spiritului care le pune în mișcare. Tempe-

rație, pe adversarul bucureștean al G. Ibrăileanu, E. Lovinescu.

În același stil sunt scrise și monografiile despre Negruzzi, Rebreanu, Ion Eliade Rădulescu, Vasile Alecsandri (cu observații foarte fine despre ultimii doi și cu ipoteze critice noi față de G. Călinescu) și celelalte studii cuprinse în volumele *Varia* (1972—1973), *Reflexe și interferențe* (1974), *Permanențe românești* (1976), *Valori clasice* (1979 etc. Al. Piru și-a fixat un mod de a citi operele clasice



rează legenda și dă, prin analiză, o imagine verosimilă a lui Ibrăileanu: un critic prob, mare cititor de literatură, spirit informat, chiar erudit, cu mari posibilități de disociere în sfera ideilor (vezi capitolul despre *Spiritul critic*). În analiza critică și descrierea opereii, Al. Piru folosește un stil exact, concentrat, de o simplitate, așa zice, de bun gust, însoțit de o ironie cordială. Romanul *Adela*, este văzut ca o „patețică elegie a dragostei nesatisfăcute”, o operă superior analitică (Al. Piru zice chiar: „cel mai bun roman românesc de analiză”), o elegie (formula este fericită) „de o mare vibrație lirică, în tenuri wertheriene mai potolite, străbătute de un inefabil regret, în stilul elegiac al lui Anghel...” Studiul despre Ibrăileanu este în totalitate (*Viața și Opera*) o operă critică solidă, cea mai importantă ce s-a scris despre criticul ieșean. Nu i s-ar putea reproșa decât ușoara tendință de o minimizare, prin compa-

care corespunde, desigur, unui mod de a gândi literatura. El face, întâi, o descriere a opereii și o diagramă a ideilor, pune, apoi, omul într-o categorie morală (răzbate, aici, ceva din pasiunea lui G. Ibrăileanu pentru *temperamentul* ce stă în spatele ideilor!), nu omite biografia, evitând, totuși ororile criticii biografice. Arma de preț a lui Al. Piru este malicia. Când faptele o cer, el știe să folosească în chip admirabil. Asta face suportabilă, la lectură, reconstituirea faptelor exterioare opereii. Al. Piru citește, apoi — faptul se vede mai bine în *Istoriile* pe care le-a scris — pe scriitorii vechi cu gustul și optica unui critic de azi. Dar — trebuie spus — și pe scriitorii de azi din perspectivă istorică. Valoarea scrierilor contemporane se micșorează, fatal, la acest cântar.

Literatura română veche și Literatura română premodernă, reunite, apoi, într-un volum masiv, reexaminează literatura română de la Filotei, Nico-

dim și Grigore Țamblac (sec al XV-lea, scrieri în limba slavonă) până la Iancu Văcărescu și Barbu Paris Mumuleanu (aproximativ 1830). Pentru faza veche (până la 1780) împarte literatura pe secole, pentru opera de tranziție (1780—1830), când fenomenele culturale se diversifică, istoricul literar grupează autorii și scrierile după apartenența lor la o grupare ideologică și socială (*Școala Ardeleană*) sau după genul literar (*Poezia clasică lirică, Un pamfletar*). Al. Piru nu pune preț pe periodizare (obsesia altor istorici), considerând că esențial este altceva în valorizarea literaturii vechi: concentrarea informațiilor și calitatea lecturii. După N. Iorga, Cartoian, G. Călinescu și alți istorici ai literaturii, cantitatea de informații privitoare la literatura veche și premodernă a crescut enorm. Al. Piru e la curent cu ceea ce s-a descoperit, emite el însuși ipoteze noi, sintetizează și dă o ordine istorică și estetică faptelor. Lecția lui G. Călinescu din *Principii de estetică* (istoria literară ca știință epică!) este urmată cu fidelitate în liniile ei generale și adaptată unui spirit critic original. Al. Piru are un pronunțat simț epic, vede ușor detaliul biografic înveselitor, dă mai totdeauna citatul care trebuie. Fiind vorba de scrieri de o *literaturitate* minimă, istoricul literar caută zonele estetice și le comentează rece și metodic, fără risipă de vorbe. Capitolele despre Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Cantemir, Neculce (figurile proeminente ale literaturii vechi) sunt scrise în acest stil superior didactic, instructiv și agreabil la lectură, cu caracterizări critice ce se rețin. Al. Piru folosește în chip ingenios elementele textului în comentariul critic. Asta dă culoare discursului critic amenințat, altfel, de atâtea date. Sunt, apoi, textele doveditoare, copios reproduse, în măsură să întărească impresia de artă. Când arta începe să întrecă documentul — în epoca de tranziție — stilul se modifică într-o oarecare măsură. Al. Piru face aici analiză literară (capitolele despre poezii Văcărești și Ion Budi-Deleanu), studiază temele, stabilește relații mereu în acel mod autoritar și laconic. Cine vrea să știe ceea ce trebuie să știe, pe scurt și în esență, despre literatura de până la 1830 se poate adresa cu încredere *Istoriei* lui Al. Piru. Găsește, într-o sinteză convingătoare, datele semnificative și, în plus, are surpriza de a descoperi un comentariu ce se citește cu plăcere în ciuda aridității faptelor.

* fragmente din *Scriitorii români* nr. 5, în pregătire.

Un roman „american” în versiune românească

Petru Popescu
REVELAȚIE PE AMAZON
Ed. „Cartea Românească”, 1994

Mărturisesc că m-am apropiat de cartea lui Petru Popescu, *Revelație pe Amazon*, cu o strângere de inimă căreia i-am putut determina cu oarecare precizie cauzele. E vorba mai întâi de o nostalgie a plăcerii cu care, în anii adolescenței-tineretului mele, citeam „Prins” sau „Dulce ca mierea e glonțul patriei”; eu și mulți alții, aflați la aceeași vârstă (și nu numai), căci romancierul era un autor de seces, ceea ce, în cazul lui, nu e deloc un indiciu al îndepărtării de profesionalism și substanțialitate. Apoi, pentru că pagina de titlu a cărții face, de fapt, trimitere la o traducere, mai exact, la o „versiune în limba română” realizată de Radu Parascivescu. Un soi de sentimentalism nejustificat, s-ar putea spune și așa putea fi de acord dacă n-ar exista și regretul că încă un scriitor român ajunge în fața cititorului român printr-o traducere (versiune) în limba română. E posibil ca regretul meu să-l întâlnească și pe al altora, dar asta nu schimbă cu nimic lucrurile, cum nici strângerea de inimă, justificată sau nu, nu poate ține loc de interpretare a cărții.

Indiferent cum am rezolva problema de apartenență — creație a unui român, a unui american sau a unui român americanizat —, *Revelație pe Amazon* e o carte care se citește în ritm alert, adesea cu sufletul la gură, fără menajamente pentru eventuala comoditate de a rămâne la suprafața de senzaționalism a faptelor. Deși traseul de forță al epicii în acest sens se desfășoară, nu foarte mult diferit, adică, de cel străbătut în lumea „yahoo”-ilor lui Swift sau în Extremul Orient al „Shogun”-ului lui James Clavel. În fondul ei, cartea se prezintă ca un roman de aventuri, gândit și scris după toate regulile genului: un teritoriu quasi-necunoscut, aflat în străfundurile bazinului Amazonului, un explorator cu patima defrișării geografice și spirituale și un trib al „oamenilor-jaguar”, adevărată criptomafă în planoglobul existențial al umanității secolului al douăzeciulea. Toate acestea sunt prezentate ca reale — autorul însuși apare în postura unui simplu transcriptor al faptelor, așa cum i-au fost ele relatate de protagoniștii întâmplărilor, Loren McIntyre, sau cum se desprind din „reproducerea” jurnalului ținut de el pe parcursul fascinantei aventuri. Sunt lucrurile cu adevărat... adevărate sau e vorba de o ingenioasă convenție (altminteri, deloc nouă) vizând sporirea gradului de autenticitate? Întrebarea se poate pune, dar răspunsurile nu au prea mare importanță. Destinatarul cărții e, oricum, cititorul de literatură și nu specialistul interesat de informație (deși nici ea nu lipsește). Aș zice că, dacă într-adevăr e vorba de un suport real în planul explorării geografice, atunci ne aflăm

în fața unui caz meritoriu de simbioză a domeniului științific cu cel literar, mai favorizat părindu-mi-se, în acest proces, cel de al doilea. Căci romanul, ca scriere ficțională, are de câștigat din această aventură exploratorie căreia, la rândul lui, romancierul știe să-i exploateze și să-i pună în valoare sensurile metafizice întemeiate pe un inedit fond mitologic. Ispita originilor fascinează deopotrivă pe „oamenii-jaguar” și pe protagonist. Existența celor dintâi, hărțuiri de ofensiva civilizației, se desfășoară într-un permanent ritual de întoarcere la timpul prim și de regăsire a strămoșilor și până la urmă se împărțesc cu iluzia că scopul ritualului a fost atins. Poate că chiar așa este, în această lume în care limitele dintre mit și realitate sunt foarte fragile. Celălalt, Loren McIntyre, e fascinat de descoperirea izvorului prim al Amazonului. Îl și găsește, dacă, cine știe, mai la origini decât acesta nu se află un alt izvor. „Indienii” feresc mitul de civilizație. Exploratorul încearcă să remită civilizației un mit.

Dincolo de aceste sensuri mari și de altele rezultate din întâmpări de multe ori captivante, *Revelație pe Amazon* e o carte bine scrisă, care, chiar dacă nu ia ca asalt piscurile marii literaturi, nu părăsește teritoriul acesteia. Și, curios lucru, citind-o, nici nu-ți dai seama că a fost scrisă inițial în engleza americană...

Andrei GRIGOR

O contribuție științifică de mare interes

FOLCLOR DIN ȚARA FAGILOR
Editura Hyperion,
Chișinău, 1993

În nordul Bucovinei, unde ocupația au ras de pe fața pământului sate întregi, au masacrat numeroși cetățeni români, pe alții i-au deportat, unde acum românii sunt lipsiți de drepturi elementare, unde istoria este falsificată, unde au extrem de puține publicații și manuale în limba maternă (redactorului-șef al singurului ziar românesc de acolo i s-a intentat proces de presă), unde se duce o sistematică și diabolică politică de ștergere a dăinuirii urmelor străvechi ale românilor pe aceste meleaguri, politică în numele căreia sunt profanate și cimitirele, în nordul Bucovinei, deci, cultura populară primește, și ea, lovitură după lovitură. Este semnificativ că o carte reprezentativă despre starea actuală a creației populare nord-bucovinene a apărut abia acum, și nu la Cernăuți, nu la Ujgorod, ci la Chișinău, ea fiind în bună măsură rezultatul strădaniei folcloriștilor basarabeni (N. Băieșu, Gr. Botezatu, V. Cîrîmpoi, A. Hâncu, E. Junghețu, S. Moraru) și a doi cercetători de la Cernăuți, Grigore Bostan (care semnează și studiul introductiv, *O zonă de străvechi tradiții populare*) și Dumitru Vochiuc.

Volumul este o revelație, propunându-ne o multitudine de secțiuni ale culturii populare din spațiul amintit, una și aceeași cu cea românească în ansamblul ei. Nu lipsește mai nimic din universul

acestei spiritualități: de la descantece până la poezia obiceiurilor calendaristice, de la teatrul folcloric până la poezia obiceiurilor de familie, de la proza populară până la balade și lirica diversă, de la proverbe și zicători până la ghicitori și folclorul copiilor, în fine până la instrumentele muzicale și muzica instrumentală. Împotriva amintirii politicii opresive, cultura populară nord-bucoviniană vâdește o prospețime și o vitalitate surprinzătoare, la nivelul limbajului și al tematicii. Românii de aici au făcut din spiritualitatea lor populară o formă de rezistență, idee exprimată și de vibrantul cuvânt înainte semnat de poetul Arcadie Suceveanu: „Ele [tradițiile] ne-au fost întotdeauna cel mai puternic argument, cea mai distrugătoare replică dată minților imperiale care afirmă că Bucovina ar fi «pământ slav», că de o parte și de alta a frontierelor actuale, false și arbitrare, ar exista două limbi, două popoare, două istorii ale aceluiași neam.”

Prin legende populare, prin colindele străvechi, aceleași ca în tot repertoriul românesc al genului, prin orașele la nuntă, străbătute de o mare noblete de simțire și o urbanitate a exprimării care vine din vechime, prin lirica atât de curată în frumusețea ei clasică, folclorul nord-bucovinian își relevă caratele de artă, formele lui de mare elevație a simțirii și a expresiei.

Fenomene firesc, întâlnim și aici producțiuni culte care s-au folclorizat, acesta fiind cazul celor două texte, Ștefane, măria ta și Din Boian la Vatra Dornii, care nu sunt altceva decât poezii mari din *Doina* lui M. Eminescu. La fel, *Eu sunt Barbu Lăutarul* este creația lui V. Alecsandri, inserată de el în cântecul comic *Barbu Lăutarul*, scris în urmă cu mai bine de 130 de ani, la Mircești. Se cuvine să fie precizat acest fapt într-o notă.

Cartea este o contribuție științifică de mare interes. Spre deosebire de alte colecții apărute, cu ani în urmă, la Chișinău, aceasta este tipărită cu alfabet latin, încă un fapt care se cuvine subliniat.

Iordan DATCU

Virtuțile exegezei

Elena Zaharia-Filipaș
RETORICĂ ȘI SEMNIFICAȚIE
Editura Paideia, 1993

Consacrate unor opere din perioada interbelică și de după 1950 (cu o singură excepție: nucelele lui Slavici), cele două studii grupate în prima culegere semnată de Elena Zaharia-Filipaș (autoarea a două monografii: *Vinea și Voiculescu*) abordează scrieri de Sadoveanu, Camil Petrescu, Călinescu, Mircea Eliade, Henriette Yvonne Stahl, M. Preda și C. Țoiu — în principiu, dintr-o aceeași perspectivă: raporturile între autor, narator și personaj. Din perspectiva numită în titlul volumului (imprumutat celui al primului studiu) „retorică”. Nu fără a discuta și „semnificația” fiecărei cărți.

Concret, în cuprinsul studiilor, demersurile, în cele două direcții (a „retoricii” și a semnificației) capătă pondere variabilă.

În timp ce în studiul titlului și în cele privind presa și dramaturgia lui Camil Petrescu predomină interesul pentru tehnicile literare, relevându-se în special funcțiile vocii auctoriale, consecințele de natură structurală ale exercitării acesteia concomitent cu o relativă diminuare implicită a rolului personajelor, celelalte discursuri critice cercetează particularități de construcție românească, mijloace expresive în genere, în scopul luminării de sensuri. Altfel spus, câteva opere sunt studiate mai ales din perspectivă naratologică și dramaturgică, iar problematica altora e considerată îndeosebi din perspectivă existențială. Opțiunea va fi fost impusă, în unele cazuri, de natura însăși a operelor, însă, cu certitudine, ea a fost dictată și de năzuința (legitimă) de a emite observații noi, de refuzul de a relua judecăți și interpretări formulate anterior. Important e ce rezultă din adoptarea unui unghi de vedere critic sau a celui alt, și estimările în acest sens pot să difere. Preferința personală merge, principial, spre acel tip de exegeză care subordonează „retorică” semnificației, perspectiva artistică celei existențiale. E oportun, desigur, a ști „cum e făcută” cutare operă, însă o asemenea dezvăluire sistematică doar o curiozitate de atelier, de natură abstract intelectuală. Cititorul nu poate fi decât recunosător criticului pentru, de exemplu, faptul de a-l fi prevenit că, în *Însoțitorul*,... sub aparenta normalitate a faptelor, textul sugerează (...) un tâlc ascuns al evenimentelor, o lume între realitate și ficțiune, ca în *Magicianul* lui John Fawles, că în *Obligado*, „atmosfera romanului alunecă ușor spre fabulos, incorporând simboluri și semne ale unei ordini interioare ce scapă rațiunii” sau că în *Jocul ieilor* funcționează „o strategie artistică a amânării”, dar e normal ca el să se întrebe care e finalitatea? „Ce se obține (în ordinea „revelațiilor în conștiință”) prin „amânare”? Cam ce fel de „tâlc ascuns” sugerează „semnele”, „simbolurile” prozei lui C. Țoiu? Poate fi vorba de obsesia autentică a unei alte lumi, a unui transcendent, dar nu este exclusă posibilitatea simulării obsesiei, a confecționării, unui „master de laborator”, ca, după Băga, în poezia lui Mallarmé. Examinarea structurilor poate deveni, fără îndoială, deosebit de productivă; cu condiția, însă, a motivării lor, a demonstrării câștigului obținut în sfera semnificațiilor prin recurgerea la o procedură structurală sau alta.

Explicit și convingătoare apare motivația „retoricilor” din opere precum *Viața lui Mihai Eminescu* („o creație, dar nu atât prin însuși literare, cât mai ales prin spectacolul ideilor”), *Drum de foc* și alte romane de H. Y. Stahl, în care valorile propuse „nu sunt nici de ordin intelectual (de pildă, adevărul), nici de ordin practic (succesul, eșecul), ci aparțin domeniului *calității umane*” sau (mai ales) *Creația de aur*, *Noaptea de Sânziene*, *Noaptea de Sânziene*. Construit pe așeză, ca metafora sadoveană a „crengii de aur” rezumă un „mit al luminii”, un studiu interpretează călătoria inițiată de lui Chesario Breh drept „coborâre” spre lumina interioară. În plan de tipologie a civilizațiilor, dimensiunea interiorității este, în viziunea lui Sadoveanu, proprie arhaicului. Tema *Crengii de aur* nu ar fi, în consecință, confruntarea între două religii (păgânism și crești-

nism), ci între două civilizații: cea arhaică, *naturală* (rurală în sens larg), a oamenilor de lângă Căpați și civilizația nouă, *citadină*.

Un alt studiu, *Între două „Noapți de Sânziene”*, analiză comparativ, într-un punct de vedere apropiat, în baza topozonului comun, pădurea, romanele cu titluri aproape identice ale lui M. Sadoveanu și M. Eliade.

Indiferent de ponderea muncii sau alteia dintre preocupări (retorică sau hermeneutică), studiul de Eleni Zaharia-Filipaș se recomandă prin riguroasa analiză, prin pertinenta judecăților, prin consistență.

Dan MILCU

Cinci secole de tradiție poetică

POEZIE FRIULANĂ.
DIN RENĂȘTERE
PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE
Selecție și traducere de Pimen Constantinescu
Coordonarea ediției,
note și comentarii
de Nicolae Mocanu
Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 1993

Printre italieniștii de marci din perioada interbelică, numele lui Pimen Constantinescu se situează la loc de frunte. De numele lui se leagă inițiative culturale importante, precum catedrele trimestriale de poezie italiană de *Sonja* (Poșcani, 1932), înființarea Societății româno-italiene „Leonardo da Vinci” la Sibiu și realizarea antologiei de poezie friulană de față, care a rămas în manuscris. Inițiativa de a face cunoscut publicului i-a revenit poetului și editorului Nicolae Mocanu, care, după un scurt stagiul la Udine, a intrat în legătură cu iluștri reprezentanți ai regiunii Friuli, care-l vor ajuta să tipărească lucrarea de față (*Domino Zannier* și Galliano Zo) și s-o facă cunoscută publicului din România. Pentru a cunoaște mai bine cultura, limba și tradiția friulană, Nicolae Mocanu face o incursiune bine venită în istoria micului stat Friuli, asupra demersului său politic și a evoluției sale în timp, insistându-se asupra caracteristicilor limbii ladine și a locului său între celelalte limbi romane.

Antologia în sine este un mic compendiu de literatură friulană de la vechile texte populare numite *vilote* și primul poet al *Nicolo Morlupino* (1528-1570) până la perioada actuală, tratată de poezi de Galliano Zo, Mauro Vale și Umberto Valentinis, oferindu-ne mostre de poezie din cel puțin cinci secole de tradiție poetică. Traducerea sunt excelente, redând scrupulos sonoritatea, flexibilitatea și armonia unei poezii recunoscută și atare în toată Italia. Iată un exemplu din Mauro Vale: „Fărmlm liveizi / Luna se-ntoaze / Și face să tremure / Noaptea / Vocea sa / Are culoarea de-antă gînt”.

Rod al unei munci de o viață traductorului, antologia de față îl recompensează postum printr-o bine meritată apreciere.

Mircea POPA

Trei poeme de Dumitru MATCOVSCHI

Rădăcini

A căzut din cer o nucă
Și-a crescut un nuc din hume,
Și-a luat-o razna-n lume —
Pelerin cu dor de ducă.

Gospodarul casei când
A văzut minunea asta,
Și-a chemat la el nevasta
Și-au îngenucheat plângând;

Și-au tot plâns o noapte, vai!...
Și-au ajuns să se trezească,
Ea — bălaie, el — bălai;

Iar din talpă și genunchi
Începură să le crească
Rădăcini de nuc, mănunchi.

Rugă pentru mama

Odihnește-te, mamă, în casă, la masă, aproape
De vorbă străbună, de fiice, de fii și nepoți,
De lacrimă sfântă, așcunsă mereu sub pleoape,
Aici, lângă cuibul de dor ce ne-adună pe toți.

Odihnește-te, mamă, de griji odihnește-te, mamă,
De vreme de plumb, de război și de arșiță grea,
De sarea pământului, oasele care îți sfarmă,
De cancerul hăd ce pândește din umbră de stea.

Odihnește-te, mamă, cu mâinile tale trudite
Cu inima ta de văzduh și de pâine de grâu,
Cu toate nădejdlile, alb și frumos împlinite
Sub cerul acesta, pe malul acesta de râu.

Odihnește-te, mamă, lumina prin geam să pătrundă
Cu nimb solitar și cu taină de templu adânc,
În care ecoul va ști solemn să răspundă
Cu-o mie de voci, care cântă aieve și plâng.

Odihnește-te, mamă, tu, unica noastră icoană.
Se scutură toamna de frunze în sufletul tău...
Trec orele-n goană, auzi cum trec orele-n goană
Spre vârstă de hume, spre gură de-amurg și de hău?

Țir de epopoe

Bărbatul a zis:
— Femeie,
Vreau să am un băiat...

Și-a purces gravidă femeia
Din ziua aceea.

Bărbatul a zis:
— Femeie,
Dacă nu mă întorc,
Să-i pui copilului
Numele meu.

Și femeia
A botezat copilul
Cu numele bărbatului.

Mai târziu
Copilul a întrebat:
— Mamă,
Ce nume aveai să-mi pui,
Dacă era și tata acasă?

— Lăcrimând,
Mama a răspuns:
— Același nume, Ioane,
Dar de ce mă întrebi?

urmare din pag. 1

Așa stând lucrurile, are oare rost să ne oprim la toate mistificările și omisiunile — acoperite prin lipsa de trimiteri exacte la paginile textelor invocate, cel mai adesea trunchiat —, mistificări și omisiuni la care se dedă noul campion al „moldovenismului”, opus românismului, în ciuda evidenței istorice, proclamate timp de atâtea veacuri de poporul român și de „purătorii săi de cuvânt”, de la cronicarii și istoricii secolelor al XV-lea — al XVIII-lea până la savanții epocii moderne și contemporane, și recunoscute de cercetătorii și oamenii politici obiectivi din străinătate? Fără îndoială că da, căci iată ce știri îngrijorătoare ne aduc ziarele în aceste zile: la 21 iulie, majoritatea parlamentară de la Chișinău a votat articolul 13 al Constituției — „Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească”, deși în proiect fuseseră incluse și alte două formulări, ce cuprindeau, pe drept cuvânt, și sintagma *limba română*.

Evident, nu ne vom opri la toate așa-zisele „argumente”, etalate de Petre P. Moldovan sub titluri pompoase, precum: *Moldovenii — rădăcina țării, Din vechime este* (corect: *sunt*) *neamul moldovenilor și limba moldovenească*, acordând termenului respectiv nu semnificația regională pe care o are, alături de *muntean, ardelen* (în trecut, și: *ungurean, bucovinean, maramureșean, crișean, bănățean, oltean și dobrogean*, ci una „națională”. Ne vom limita doar la câteva din ele, încercând, pe cât este cu putință, ca măcar acum, în ceasul al doispzezecelea, să deschidem ochii majorității din Parlamentul Republicii Moldova că-și încarcă conștiința, fără a-i împune nimeni, ca în deceniile trecute, în fața istoriei, a contemporanilor și a urmașilor noștri, întorcând spatele evidenței. Căci una este să acționăm politiceste cu prudență și înțelepciune în împrejurările internaționale actuale, și alta să mistificăm istoria. La acest sfârșit de veac și de mileniu, când științele „exacte” și tehnica au atins culmi nebănuite anterior, ducând omul pe Lună încă acum 25 de ani, nu este îngăduit ca științele umaniste, istoria și filologia să ascundă adevărul și, prin fraze meșteșugite, să deruteze pe nespecialiști. Căci nu vom reproșa în întregime această atitudine majorității parlamentare de la Chișinău, formată din oameni de diverse profesii, „intoxicați” decenii de-a rândul de propaganda sovietică, oameni care în astfel de chestiuni pot judeca astfel: Iată ce ne spun istoricii și filologii noștri — și noi îi credem pe cuvânt!

Și acum să luăm câteva din referirile istorico-lingvistice ale autorului, care dovedește nu numai lipsa de informare, ci de-a dreptul rea-credință, ajungând să defăimeze poporul român. „Din păcate — spune, spre stuporearea noastră, acest pseudo-istoric, în prefață —, deocamdată nu se știe de unde s-a aflat despre existența denumirii etnice *român* înainte de veacul al XVII-lea. De pildă, evocând evenimente din istoria Valahiei din secolul al XVII-lea, istoricul român Al. Odobescu explică: „*rumâni — țărani clăcași*” (p. 9). Să deschidem nu altceva, decât *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești* (adică: *românești*), redactat de N. Raevschi și M. Gabinschi, împreună cu un colectiv, în cadrul Institutului de limbă și literatură de la Chișinău, apărut în 1978, și vom găsi următoarea

explicație la cuvântul *român* (var. înv. *rumân*, arom. *armân*, istrorom. *rumâr*): „moștenit din lat. *romanus*” (p. 361). Dar dacă autorul nostru nu consultă dicționarele apărute la Chișinău, cum o să-i cerem noi să știe ce scrie în cele de la București? Astfel, *Dicționarul limbii române* (Serie nouă, tom. IX, București, 1975, p. 534-535), publicat de Academia Română, sub redacția academicienilor Iorgu Iordan, Alexandru Graur și Ion Coteanu, înregistrează acest cuvânt cu primul sens național, sprijinindu-se pe citate începând de la cele dintâi tipărituri din secolul al XVI-lea, când româna a luat locul slavonei în cultura noastră scrisă: *Mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limbă, numai noi românii n-avăm* (Coresi, *Psaltirea*, 1577); *Vădzum cum toate limbile*



Panait Istrati și Nikos Kazantzakis
pe valorile agitate ale marilor sovietice

au și înfluresc întru cuvintele slavite a lui Dumnezeu, numai noi românii pre limbă nu avem (*Patia de la Orăștie*, 1581-1582). Al doilea sens, popular, e acela de „om (în general); bărbat; soț; țăran” și abia al treilea (în varianta *rumân*, în trecut, în Țara Românească) — „țăran neliber, iobag, vecin”, ceea ce reprezintă o specializare, derivată din precedenta semnificație, tot așa cum rusecsul *крестьянин* „creștin” a ajuns să însemne „om (în general)”, și chiar „țăran neliber, rob”⁵. Ba, mai mult, cu un secol înainte, într-un document slavon din Moldova lui Ștefan cel Mare (13 martie 1489), *rumâr* (forma rotacizată, dialectală, pentru *rumân*) apare în opoziție cu *sărb*, pentru a deosebi doi oameni cu același nume, dar de națiuni diferite: *Bodea Rumârul și Bodea Sărbul*⁶. Așadar, *românii* s-au numit astfel încă de la constituirea lor ca popor romanic, prin contopirea coloniștilor romani cu daco-geții, ce și-au însușit limba latină (cel mai târziu, către secolul VI), iar *romanus* s-a transformat foneticeste în *român*, respectiv *rumân*, trecerea lui a(n) la â(n) constituind una din trăsăturile distinctive ale limbii noastre între celelalte limbi romanice⁷.

De altfel, Miron Costin, care se dovedește a fi fost nu numai un istoric cu larg orizont științific, ci și primul nostru etimolog, în adevăratul sens al cuvântului, istoric pe care autorul nostru îl citează adesea, dar trunchiat, scrisese cu toată claritatea în *De neamul moldovenilor* (circa 1686-1691): „Măcar dară că și la istorii, și la graiul și streinilor, și în-de-sine, cu wemi, cu vacuri, cu primenele, au și

dobândesc și alte numere (nume — n.n.), iar acela carele iaste nume vechiu stă întemeiat și înrădăcinat: *rumân*, cum vedem. Că, măcar că ne răspundem acum moldovenii, iar nu întrebăm: «știi moldovenește?», ce «știi românește?», adecă rămlenește, puțin nu iaste știs *românește*? [*scis romanice?*], pre limba lătimească. Stă dară numele cel vechiu ca un temei neclătit, deși adaog ori vremile îndelungate, ori streinii adaog și alte numere, iar cel ce-i de rădăcină nu să mută. Și așa este și acestor țări, și țării noastre, Moldovei, și Țării Munteneste: numele cel drept de moșie iaste *român*, cum să răspund și acum cei din țările ungurești lăcutorii, și muntenii — țara lor — și scriu și răspund cu graiul: *Țara Rumânească*“⁸. Mai clar nici că se poate!

¹ Vezi, dintre lucrările apărute în ultimii ani: Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, ediție ... de Stelian Neageo, București, Humanitas, 1991; A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, Ed. Victor Frunză, 1992; Ioan Scurtu-Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992; Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806-1920)*, București, Ed. Albatros, 1993.

² Vezi Dosoftei, *Opere*, 1. *Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, București, Ed. Minerva, 1978, p. 336, 454-459.

³ Vezi Ioan Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895, p. 48, 63; *Literatura română veche*, introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. I, București, Ed. Tineretului, 1969, p. 39; Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită... de P.P. Panaitescu, ed. 2 rev., București, ESPLA, 1958, p. 138.

⁴ Vezi *Literatura română veche*, vol. I, p. 50, 53.

⁵ Încă B. P. Hasdeu observase cu malipozitate, citând exemple din alte limbi și prevenind asupra unor concluzii superficiale: „Cf. la ruși *крестьянин* «țăran» și «rob», literalmente «creștin», ca și când stăpânii ar fi fost păgâni” (*Cuvențe den bătrâni*, t. I, București, 1878, p. 125; ediție îngrijită... de G. Mihăilă, EDP, 1983, p. 161).

⁶ Vezi: G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X - începutul sec. XVI)*, București, Ed. Encicl. Română, 1974, p. 149, 154; *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374-1600*, red. resp. Gh. Bolocan, București, Ed. Academiei, 1981, p. 204, 215. Menționăm lucrările fundamentale în această chestiune, pe care autorul nostru le citează uneori, mai ales pentru a le „combate”: Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor, Istoria unei idei*, București, Ed. Academiei, 1972; ed. 2 rev. și adăug., Editura Enciclopedică, 1993; Nicolae Stoicescu, *Continuitatea românilor*, București, Ed. Șt. și Encicl., 1980; nouă ediție completată: *O falsă problemă istorică — discontinuitatea poporului român pe teritoriul strămoșesc*, Ed. Fundației Culturale Române, 1993; Vasile Arvinte, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, București, Ed. Șt. și Encicl., 1983; autorul aduce, între altele, dovezi că forma *român* este vie, populară, din epoca veche în unele zone ale țării, fapt reflectat în unele atestări din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, întârziată, ce e drept, ulterior prin Școala Ardeleană.

⁷ Vezi: A. Rosetti, *Istoria limbii române*, I, ediție definitivă, București, Ed. Șt. și Encicl., 1986, p. 201; D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, Ed. Șt., 1961, p. 20-21; I. I. Russu, *Elementele traco-gețice în Imperiul Roman și în Bizanțiu (veacurile III-VII)*. *Contribuție la istoria și romanizarea tracilor*, București, Ed. Academiei, 1976 (în special, p. 156-162).

⁸ *Opere alese, texte stabilite...* de Liviu Onu, București, Ed. Șt., 1967, p. 156-157.

Valeriu CRISTEA

Democrația intelectualilor (II)

1) Îmi incheiam articolul anterior cu afirmația, recunosc șocantă, că fiind total împotriva comunismului nu sunt și anticomunist. Nu e un joc de cuvinte, ci o nuanță, pe care nu știu să o subliniez mai iscusit, căci e *capitală* pentru înțelegerea adevăratei mele poziții. Doresc să precizez din capul locului că vorbind de anticomuniști îi am în vedere în primul rând, firește, nu pe senatorul McCarthy sau pe dl Coposu, ci pe anticomuniștii din cadrul Uniunii Scriitorilor din România și din fostele organizații PCR ale acestei instituții. De mai bine de trei ani, îi văd, îi aud, îi citesc și... de ce să mint: *nu-mi plac*. Nu-mi plac tocmai pentru că seamănă grozav cu *activiștii*. Și încă un amănunt, nu lipsit de savoare, cu cei din anii '50. Din epoca „romantismului revoluționar”. Anticomuniștii noștri (și nu numai, după cum vom vedea) sunt de fapt *comuniști întorși*, ca niște docile mânăși, pe dos. Și de aceea, probabil, pentru că li se văd cusăturile, nu o dată chiar mai dezagreabili decât unii dintre comuniști. Aproape toate reflexele acestora au fost preluate de anticomuniști, care salivează în continuare când aud sunând clopoțelul ideologic și vibrează (în cel mai vibrant mod ceaușist cu putință) când aud bătând clopotul de alarmă al intoleranței. Le plac deșinele, lozincile, etichetările, simplificările, demascările, excluderile, mitingurile, tribunalele, cuvântările, aclamațiile. Au nevoie, ca de aer, de vechiul, mult încercatului manieism, de „dușmani” (dacă nu chiar ai poporul, căci ei disprețuiesc poporul, sunt „eliști”, oricum ai progresului, ai mersului înainte), de recitarea trecutului, istoric (Orwell e valabil și pentru ei) și mai ales personal, se consideră (ca și ceilalți) conștiințele cele mai avansate ale omenirii, sunt conșinși (ca și ceilalți) că dețin monopolul adevărului și că roata istoriei se învârt în sensul dorit de ei, și luptă (militează) pentru un ideal (raiiu capitalist al noii propagande de partid înlocuind într-un chip cât se poate de simplu, ca o ceașcă de opium o altă ceașcă de opium, iadul capitalist al propagandei ceaușiste). Anticomuniștii Uniunilor de creație se deosebesc de comuniștii Uniunilor de creație cât un drac galben de unul albastru, ca să citez din operele polemice ale lui Lenin, la locul său, mi se pare, în această paralelă. Nu întâmplător Adam Michnik vorbea de pericolul *anticomunismului cu chip bolșevic*. Dar putea să fie altfel? Când trebuie să te transformi peste noapte din ceva în altceva e imposibil să te transformi cu totul: „*cravata convingerii*” (Al. Philippide) se schimbă ușor, dar rămân vechile mentalități, apucături, năravuri. Dificultatea, când o ideologie succede alteia, este că învățatoarea e nevoită să accepte serviciile acelorași oameni. În 1946, un scriitor astăzi uitat (Călin Popovici) făcea această admirabilă observație, perfect valabilă și pentru noi: „Schimbările bruște de orientare (...) se lovesc (...) de lipsa oamenilor. Oamenii nu pot fi improvizați. Absența oamenilor nu este suplinită de oamenii vechi dispuși să colaboreze, adesea din motive lătrulnice. Aceștia odinioară scriau cu dreapta, iar astăzi scriu stângaci (astăzi, după 1989, e invers n.n. V. Cr.). Lipsa de elan sau de măsură este o probă a lipsei de convingere. Din vreașuri și gunoaie aprice de cu puțină benzină iese un fum înecăcios, nu mireasma pură a focurilor sacre de pe altare” (apud Ana Selejan *Trădarea intelectualilor*, Transpres, Sibiu, 1992, p. 172).

În „bunele” timpuri de odinioară, un marș revoluționar, cântat obsesiv la radio, se axa pe aceste promițătoare cuvinte: „uteștiții de azi, comuniștii de mâine...”. „Conformiștii de azi, conformiștii de mâine...” îngănam sarcastic de câte ori aveam nenorocul să-l aud. Cu experiența de acum, aș fi spus, probabil: „comuniștii de azi, anticomuniștii de mâine”. Poate tocmai pentru că nu am putut accepta să fiu *comunist* (deși n-am fost cioban la stână ci redactor la o revistă literară centrală) nu pot accepta azi să fiu, ca atâția alți colegi, foști și tare doritori de a fi comuniști, anticomuniști, deși, repet, sunt *total împotriva comunismului*. Imboldul angajării, al înregimentării, imboldul

militant, lucrând neodihnit, ieri ca și azi, în sufletul unor colegi mi-a fost și îmi este străin. Oi fi un om independent, te pomenești...

Exagerez, când vorbesc de comuniști și de anticomuniști ca de niște gemeni? Înainte de a răspunde la întrebare să citim pasajul de mai jos: „Madam Anti m-a sunat și mi-a propus să ne întâlnim într-o cafea aflată la circa zece minute de mers pe jos de «PENSION». Am acceptat cu gândul că mă va trata măcar cu un ceai sau o cafea.

Ca înfățișare, Madam Anti seamănă foarte bine cu o celebră militantă moscovită. Are convingeri cu totul contrare însă: e o mare militantă anticomunistă. Remarc un fenomen uimitor: fiecare escroc sovietic își are imaginea geamă în Occident. Și, precum dublura moscovită, a început (Madam Anti n.n. V. Cr.) să-mi țină o prelegere. Am rezistat o vreme. Apoi însă i-am adus la cunoștință că nu-s obișnuit să mi se vorbească pe tonul ăsta și că până și KGB-ul mi-a arătat mai mult respect și, ca să nu o mai lungim, i-am spus să-i tacă fleanca. Atunci a început să tîpe la mine: acum înțelege ea cu cine are de-a face, că mi-am dat arama pe față și că, pe scurt, sunt agent al Moscovei. I-am răspuns să transmită informațiile acestea celor care mă interoghează, deoarece credulii funcționari de la contraspionaj refuză să creadă că sunt agent al KGB-ului. Și ar putea să adauge că am venit aici nu atât pentru a aduce comunismul, pe care nu-l suport (pentru că l-am experimentat pe propria-mi piele), ci ca să distrug capitalismul, pe care însă mi-ar plăcea să-l experimentez, nu pe propria-mi piele, ci pe a altuia. Drept răspuns m-a amenințat că mă va denunța în presă. Deși ceaiul aburea ațător pe măsua, am părăsit-o în tăcere pe Madam Anti, jurându-mi să nu mă mai incur niciodată cu adevărații anticomuniști, care nu se deosebesc de adevărații comuniști decât prin inversarea pîntelilor răutății și stupidității lor”. (Alexandr Zinoviev, *Homo sovieticus*, ed. Dacia, 1991, p. 83-84).

Pe de altă parte, și Hitler și, să zicem, Berdiaev au fost anticomuniști. Anticomunismul e o umbră lă largă sub care te poți trezi cu cine știe cine. În cel mai bun caz, cu un filozof român contemporan străduindu-se să demonstreze superioritatea, nu a capitalismului asupra socialismului, ci a nazismului asupra comunismului, pe baza argumentului că adepții crucii îmbrăligate (în fond niște nemți foarte serioși) au conservat proprietatea privată! Înduioșătoare, desigur, această grijă a elevatului nostru filozof pentru proprietatea privată (deși, din partea lui, ne așteptam parcă la alte îngândurări, mai înalte), dar nu aș vrea să stau cu el sub aceeași mult prea încăpătoare umbră. Îl las s-o stăpânească sănătos. Eu n-o voi folosi niciodată.

Ca și frații lor inamici, anticomuniștii gândesc strict propagandistic, falsifică, sfidează logica, *mint*: după ei, răul din lume datează din 1917 (chit că 1917 a fost născut de 1914 iar embrionul acestuia s-a dezvoltat monstruos în burta capitalismului îmbrăcat în eleganta rochie largă, de gravidă, denumită la Belle Epoque; și de altfel, răul secolului XX își poate găsi o fidelă oglindă — chiar dacă îndepărtată — în alte secole urgite, cum ar fi al XIV-lea — v. excepțională sinteza oferită de Barbara W. Tuchman, *O oglindă îndepărtată. Urgisitul secol XIV*, ed. Politică, București, 1988, 2 vol.). Întinerirea forțată a răului se împiedică de ciolul existenței strămoșului nostru, Cain. Pentru anticomuniști, ca și pentru comuniști nu există însă piedici. Cain? Un criptobolșevic, desigur, primul criptocomunist. Nu întâmplător, regretatul Tenghiz Abuladze, autorul celebrului film anticomunist *Căina*, a dorit să nu impună limite în timp și spațiu, ci, dimpotrivă, să dea o dimensiune nu numai universală ci și veșnică răului denunțat cu atâta patos în opera sa: „Potrivit proiectului inițial — declara regizorul gruzin într-un interviu din 1987 —, în sala judecății, unde se desfășoară procesul lui Ketevan Barateli, se aflau de asemenea Adam și Eva, strămoșii noștri, în «costumele» lor tradiționale. Interveneau în acțiune, nu erau simple «semne». Prezența lor trebuia să sublinieze faptul că dramele și tragediile evocate în film sunt veșnice, că ele se petrec (și mă tem că se vor petrece!) întotdeauna, că s-au petrecut dintotdeauna, începând, ca să spun astfel, cu căderea în păcat, cu păcatul originar. Am renunțat la Adam și Eva numai din cauza metrajului excesiv al filmului.”

Nu sunt anticomunist (deși sunt împotriva comunismului) și pentru că anticomuniștii știu exact — în vreme ce eu habar nu am — ce trebuie făcut. Trebuie (re)construit capitalismul. Pe mine nu mă satisface însă nici o (cum se zicea) orânduire. Nu s-a inventat încă aceea care să-mi convină, în care să vreau să trăiesc. Dar despre toate acestea în numărul viitor.

G R A F I T T I

Gheorghe TOMOZEI

Corabia închisă în sticlă



Călinescu, Istrati era un străin...

Elita critică nu i-a acordat prea mult interes. Scos metodic din umbre și penumbre de răvna unor, îndeobște, obscuri scotocitori prin arhive ce ivesc o uriașă cantitate de literatură epistolară și, nume-roase și ele, fragmente *inedite*, Istrati reapare pentru câțiva ani, așa cum va fi fost: frenetic, romantic generos. Situat, fără stil, între stiluri. Ar fi, pentru unii, un primitiv. Rău scriitor de romane și romane naive (cum pictura naivă), altoind „Alexandria” și „Noul Erotocrit” pe vrejurile prozei moderne, scriind mereu într-o limbă de împrumut (de fapt în nici o limbă, Istrati a inventat echivalentul literar al filmului *mut*), stărnind surășul de nu contestatar, condescendent al minunatelor noi generații literare, rar triumfătoare și metodic învinse la proba „audienței” la public de rudimentarul Istrati. Omul politic (care politic, Istrati a fost un derbedeu incult, cu opțiuni cleios-sentimentale) a fost și e contestat: conservatorii și liberalii nu s-au ostenit să-l bage în seamă ci, când s-a putut, în atenția poliției, socialiștii s-au rupt de el de o sută de ori iar comuniștii l-au socotit fascist. Sau invers.

Și, uite, dominația comunistă aproape că a fost în hohot cosmic ingenunchată de istorie (a mai rămas un fleac — miliardul de chinezi), și el, Istrati, comunistul învins de comuniști *încă* există, propagând ideologii fragile, truisme (umanitare) care încă mai pot atrage.

Reeditat, captivază.

El nu se bate cu noul-vechi roman, cu oniricii, cu textualiștii dar repede își alege cititorii lui. Om cu gustul epicii, topeșe mirabil materia a zece de nuclee narrative pe spații mici (doar într-o pagină, doar într-o frază), ne satură de necunoscut în construcții metodic „ratate” și totuși credibile peste timp.

Istrati a produs proza care te privește în ochi făcând imposibilă lectura lenșă.

Scrie ca un om. Niciodată ca un scriitor.

Meșteșugurile lui au fost rătăcirile, peregrinările, perversa iubire pentru apă (fluvii și mări), iubirile prăpăstioase, irosirea, paguba.

Viața lui — operă de artă.

Artă, lacrima lui, cerneala vânăta a paginilor scrise ca sub dictarea morții, vinul viclean al Levantului.

E simplu, cu „osemintă” la vedere, lesne de compus, destrămat asemeni corăbiilor închise în butelii și vândute în porturile valaho-grece.

Există (ochelari de orb, mandibula de lăcustă, năsos).

Fără el nu se poate!

"Gorki a facilitat publicarea lui Istrati în limba rusă"

CORINA COSTOPOL: *Serghei Feodosiev, scriitor cunoscut ca unul din tinerii cercetători care au contribuit substanțial în ultimii ani la "biografia rusă" a lui Panait Istrati. Veniți tot mai des în România...*

SERGEI FEODOSIEV: Sunt pentru a cincea oară în România, pentru a participa la Tabăra de creație literară „Panait Istrati” și, desigur, țin să mulțumesc atât asociației „Prietenii lui Panait Istrati” din România, cât și Radiodifuziunii Române pentru invitația făcută. Am astfel încă o dată șansa și bucuria de-a vorbi despre opera și personalitatea lui Panait Istrati, subiectul meu preferat.

C.C.: *Aș dori să știu dacă înaintea venirii dumneavoastră în România cunoșteți literatura română?*

S.F.: Pot să vă spun sincer că înaintea primului meu voiaj în România știam puține lucruri despre cultura din țara dvs., despre România în general, ea reprezenta pentru mine un loc pe hartă. Mai știam că este vorba de un popor latin și am fost surprins, vizitând Mănăstirea de la Snagov, să văd că biserică este la fel ca la noi, adică ortodoxă. Credeam că românii sunt catolici.

C.C.: *Cum v-ați întâlnit cu opera lui Panait Istrati care a devenit, mai nou, pentru dumneavoastră obiect de studiu?*

S.F.: Între 1988—1991, l-am studiat pe Jean Richard Bloch, în cadrul unei teze de doctorat, la Kiev, scriitorul francez care, după cum știți, s-a ocupat de franceza manuscriselor lui Panait Istrati. În acest timp mi-a căzut în mână corespondența lui Bloch cu Panait Istrati, publicată în revista „Europe”. După aceea, la câteva zile am găsit într-un anticariat o ediție „Codin” din anii ’20, în limba rusă. Cartea mi-a plăcut foarte mult și atunci am avut curiozitatea să cunosc mai mult din opera acestui scriitor dar, spre surprinderea mea, la cea mai mare bibliotecă din Ucraina n-am găsit nimic. Explicația „mi-a dat-o” Enciclopedia sovietică. Istrati era proscris. Însă pentru că era perioada renumitei Perestroika, fondurile secrete ale bibliotecilor au fost deschise publicului. Deoseiri mă gândesc dacă „drumul” meu spre Panait Istrati a fost alegere sau destin? Înclin să cred că a fost destinul, deoarece într-un fel mi-a schimbat viața.

C.C.: *Vă dați seama de importanța cercetărilor dvs.? Pentru iubitorii lui Istrati, Rusia Sovietică părea un „subiect” incitant. Prin câteva studii și mai ales, prin ultimul Caiet „P. Istrati” ați reușit să*

schimbați această impresie. Ea e, mai degrabă, o pată albă în harta biografiei istratiene.

S.F.: Nici nu mai e nevoie să subliniez rolul pe care l-a jucat ex-URSS-ul în viața lui Panait Istrati. Rusia e, ca importanță pentru scriitor, a treia țară după România și Franța. În privința răspândirii opere, la noi s-au publicat în jur de 30 de cărți. Interesul față de opera lui era atât de mare, încât fiecare editură dorea să publice câte un roman. Așa se face că există 5 traduceri: Chira Chiralina, 3 Moș Anghel, 2

Maxim Gorki. În arhivele Maxim Gorki am găsit o scrisoare lungă și frumoasă a lui Panait Istrati adresată lui Gorki. În ea îi scria că participase la București, în 1905, la manifestația pentru eliberarea scriitorului rus (închis de guvernul țarist). Am găsit și răspunsul lui Gorki. Acesta îi scria lui Panait de la Sorrento, din Italia, dar nu știm dacă a ajuns la destinație. Subiectul e delicat, pentru că după publicarea cărții *Vers l'autre flamme* atitudinea lui Gorki s-a schimbat. Există în arhivele Gorki dovezi clare în privința atitudinii ostile împotriva lui Panait. Important este că

gur, multe articole ale scriitorilor ucraineni despre opera lui. Important mi se pare articolul scris de Panait Istrati cu ocazia sărbătoririi lui Taras Sevcenko la Kaniev. Sevcenko este, ca să mă fac mai lesne înțeles, un Eminescu al Ucrainei, ce este Eminescu pentru voi. Aș aminti de asemenea, prefața foarte interesantă a lui Panait la „Mihail” apărută la Kiev în 1928, în limba ucraineană, în care vorbește despre România și Ucraina. Semnificativ este faptul că în Ucraina a fost ecranizată pentru prima oară opera lui Panait Istrati, la studioul Vufku la Harkov.

C.C.: *Panait Istrati reprezintă un caz special. El este un scriitor cu un destin literar aparte. Lucrul acesta se repercutază în munca dificilă a cercetătorilor care au dezvoltat o seamă de puncte de vedere controversate. Se poate aduce mai multă lumină în cazul Panait Istrati?*

S.F.: Cercetătorii, la care se adaugă atât cei care țin de asociația franceză, cât și de cea română sunt, dovedesc un interes enorm pentru Panait Istrati. Dar nu numai aici. Sunt și alte țări, unde este cunoscut și apreciat. Un caz aparte îl constituie Turcia unde Istrati nu încetează a fi, de mulți ani, best seller. Mai sunt multe de spus... Influența lui Panait Istrati asupra literaturii în America Latină sau ce ecou are opera lui în perimetrul anglo-saxon. De aceea mi se pare foarte interesant ce face Asociația Panait Istrati din România prin reunirea cercetătorilor din diferite țări.

C.C.: *Sunt patru ani de când vă ocupați de Panait Istrati. Ne puteți spune încotro se îndreaptă preferințele dvs. în creația istratiană?*

S.F.: Cartea preferată este Chira Chiralina (pentru măiestria literară) și „Vers l'autre flamme” pentru că se referă la țara mea în mod direct și într-un fel care ne impune respectul.

C.C.: *Ce proiecte aveți?*

S.F.: Voi termina în curând cu cercetarea arhivelor. Vreau să mă dedic muncii de reeditare a opereii lui Istrati, după care mă voi ocupa de traducerea cărților apărute după 1930: *Țața Minca, Btroul de plasare, Mediterana — Apus și Răsărit de soare*. Consider că, numai prin republicarea opereii, un scriitor supraviețuiește. Acesta este esențialul.

Dialog realizat de
Corina COSTOPOL



Medalie jubiliară Panait Istrati
(realizată la Paris, în 1952, de artistul român Anastase)

Domnița din Snagov etc. În același timp, mai multe reviste literare au publicat unele din scrierile istratiene, nu numai fragmentar ci și în întregime, sub formă de serial. Istrati era în vogă. Nu este ușor să-l studiezi pe Panait Istrati la noi, deoarece, cum se știe, a fost interzis mult timp din cauza unei cărți, *Vers l'autre flamme*. S-ar putea spune că revenirea în actualitate, chiar cu această carte, are o valoare simbolică. În bibliotecă nu există fișe bibliografice, nici o singură referință; a căuta un articol despre Panait Istrati în arhive e ca și cum ai căuta un ac în carul cu fân. De-abia recent, fiind deschise fondurile secrete, cărțile lui Panait Istrati pot fi consultate de public. Am găsit la Biblioteca din Kiev șase cărți cu dedicații date de Panait Istrati. Am descoperit și alte documente în arhive care se găsesc în diferite locuri din fosta URSS și care cred că în curând vor vedea lumina tiparului. În privința relațiilor lui Panait Istrati cu scriitorii ruși, mi-aș oprî asupra legăturii lui cu

Gorki a facilitat publicarea pentru prima oară a opereii istratiene în limba rusă, în 1924—1925, la Berlin, unde el edita revista „Besieda” (Conversația) din care au apărut doar 7 numere. În două din aceste numere s-au publicat „Codin” și „Chira Chiralina”, primele traduceri în limba rusă. Gorki a fost cel care a făcut cunoscută opera lui Panait Istrati în URSS. Să nu uităm că Romain Rolland l-a numit pe Panait „un Gorki balcanic”. Pot să vă mărturisesc că fiecare an a adus lucruri noi în cercetarea mea, necunoscute și foarte interesante pentru biografia lui Istrati.

C.C.: *Ce puteți să ne spuneți despre legăturile lui Panait Istrati cu Ucraina?*

S.F.: Mai întâi aș aminti frumoasele cuvinte pe care le scrie în *Vers l'autre flamme*. Deși cartea are un caracter antisovietic, despre Ucraina scrie frumos: „Iubesc Ucraina, țara care este aproape de România mea”. Au apărut în limba ucraineană trei cărți și, desi-

Cântec de leagăn

Dormi, eu te apăr.
Cât dormi, instinctul de cuib veghează:
Cine știe, păsări libere, frumoase,
Am fost într-o altă viață noi doi.
Te am, mă ai.
Putem dormi cu schimbul.

Deșteptare

Sub pleoape închise vără cuțit lumina
zgomotele se înalță amenințător cu nările dilatate
fața buhăită și nebărbierită atrage irezistibil
oglindea

autoflagelarea cea de fiecare dimineață
dă-ne și azi ca-n fiecare
gustul viselor în gură se strică parale cu
probele hepatice
mușchii troznesc plângăreț în umăr și
dintr-o dată totul ticăie și face și drege ca
niște câini bătrâni mimează timorată hârmicie
viscerele
Se tem de Barnard le-a ajuns epoca de
keep smiling din urmă.

Dialog cu dorința

muchia de cuțit a umbrelor
finețea de smirghel a aerului
ochii iscoditori ai obiectelor

laba cu cinci gheare de pisică a sunetelor
rânjetul mașinii de scris
fenomenul refracției luminii în mediu străin
mediul străin
fața dojenitoare a morșilor
fața dojenitoare a viilor
fața impasibilă a membrilor juriului
corpul mai poartă dialog cu dorința dar vorbește
de mult o limbă ne-europeană
dragostea urcă sus sus în înălțimi eterice cu liftul

Din tainele versificației

Am discutat:
versul poate fi liber, sau nu.
Și scuzați — gându'?

Ștefan ZICHER

Tineri poeți

Joseph KESSEL

Oamenii

(fragment*)

traducere de Al. Talex

„Iată că revin la lumina zilei capodoperele unui vagabond român.

Moartea lui timpurie, în 1935, dispariția editurii care-l publica și, în sfârșit, războiul l-au ascuns, o treime de secol, în rândul scriitorilor cu opere de negăsit.

Cine, deci, care n-a depășit cincizeci de ani, cunoaște încă titlurile cărților sau chiar numele autorului lor?

Desigur, ar fi trebuit aici, pentru a umple această lacună vastă, un studiu care să lămurească povestirile românești ale lui Panait Istrati, să le definească sursele, să explice tonalitatea lor în epocă. Un tot unde biografia, climatul epocii, influențele locurilor l-au susținut și facilitat pe cititor.

Am încercat s-o fac. Cât mai bine. În mod cinstit, încăpățânat. Aproape dureros. Strădanie zadarnică. Nu era ceea ce trebuia. Și îmi era imposibil, rămânând eu însumi, să public ceva care nu era cum trebuie.

Dar, într-o seară, când mă zbăteam, o foarte veche amintire mă opri deodată. *

Era în 1924, spre sfârșitul anului... Între „Place Blanche” și „Place Pigalle”... Doi oameni vorbeau de una, de alta, fără să-și dea seama. Vorbeau în același timp și cu o inflăcărare, de parcă erau



Panait Istrati
Desen de G. Van Raedmonck

surzi și orbi, în mulțimea plimbăreților, cerșetorilor, petrecăreților, haimanalelor și a „fetelor” din Montmartre, marea le o zău nehotărâtă, când umbra se leagănă și și ora există.

Amândoi se opriră brusc, între firma unui cabaret, ținut de un homosexual celebru, și borcanele roșii, din vitrina unei farmacii, care scânteiau sub focul becurilor. Și cel mai în vârstă, care avea fața prelungă și slabă, de lup flămând, strigă:

— „Suntem pe același drum!”

— „De aceeași stea!”, strigă cel mai tânăr.

— „Atunci”... zise primul.

Și scoase din vestă un briceag, îl deschise, își creștă pumnul stâng, apucă mâna tovarășului său, îl creștă pumnul stâng în același loc și o potrivă pe-a lui, împreunând buzele celor două tăieturi. Și, cu o voce al cărei accent strănu o făcea vie și cântătoare, spuse:

— „La noi, când doi vagabonzi se recunosc frați, o pecetluiesc cu sângele lor.”

Nimeni, în jur, nu se emoționă, nu se miră. În zorile lui Montmartre era obiceiul unor însăngerări mai periculoase.

Omul era Panait Istrati. Închise lama briceagului, își înnodă cu o batistă tăietura și-și puse mâna aceasta pe umărul meu. Și ne reluarm, plimbarea fericită.

Ne cunoșteam abia de-o săptămână.

* * *

M-am gândit adesea la acest episod. În raporturile mele cu Istrati, era clipa cea mai prețioasă. Dar, de astă dată, fu ca o iluminare. Sub pedeapsa de-a renunța la această prefață, avem de schimbat totul, ca ton și apropiere. Ca să duc la bun sfârșit proiectul pe care îl concepusem lipsea o condiție esențială, primordială: distanța care trebuie să existe între o figură și cel care încearcă s-o picteze.

Era vorba, aici, de spațiu mental. De distanța necesară spiritului pentru a-și asigura o justă perspectivă. Scurt, trebuia să mă situez, să-l scot pe Istrati din mine. Și aceasta, în ciuda timpului scurs, îmi era imposibil.

Am avut prieteni, la fel de scumpi ca el și care trăiesc puternic în amintirea mea. Jean Mermoz... Henri Torrès... Henri Mondry... Dar ei exercitau o altă meserie decât a mea.

N-aveam o identitate. În timp ce cu Istrati...

Eram diferiți, ca origine, formație, studii, vârstă (cincisprezece ani erau mulți atunci) și totuși sentimentele noastre, ideile noastre, gusturile noastre, instinctele noastre, reflexele noastre, visele noastre, păreau să aparțină unei singure și aceleiași ființe. Înaintea întâlnirii noastre n-am cunoscut niciodată această completă antantă viscerală și spirituală, această fuziune. De-atunci, nu am mai regăsit-o. Amestecul sângelui, în zorile lui Montmartre, era mai mult decât un simbol.

Deci singura mea resursă este de-a spune pentru ce îl iubesc pe Panait Istrati, până azi. Îmi va fi posibil, astfel, să luminez, să întineresc pista regală pe care, odinioară, prințul vagabonzilor își trasase pașii lui.

După toate celelalte, aceasta va fi cea mai bună.

L-am iubit pe Istrati pentru rădăcinile sale. Era născut la Brăila, port la Dunăre, unde se amestecau toate rasele țărilor balcanice cu golaniile Orientului Apropiat. Părinții lui trăiau în unine liberă. Mai că-sa era o tânără spălătoreasă româncă. Tatăl său, grec și contrabandist. A fost omorât de vameși, când Istrati nu atinsese vârsta amintirilor.

L-am iubit pe Istrati pentru locurile, care l-au văzut crescând. Cătuțul Baldovinești, cu țăranii lui pescari, meseriași rustici. Totul impregnat de amintirile dominației otomane și de povești, legende, de cântecele marelui fluviu și ale marilor revolte. Apoi ulicioarele scârnave, cele mai periculoase din Brăila, unde erau împins, rostogolit, într-o mulțime omească ce răscolea mizeria și culorile orientale. În strigătele negustorului ambulant și în tumultul bazarelor.

L-am iubit pe Istrati pentru primii săi prieteni. N-au fost copiii. Evita jocurile și pe băieții de vârstă lui.

Dar la Baldovinești, când avea șapte ani, Codin, pușcăriș cu inimă mare, se îndrăgosti de el. Până în ziua când muri de mâinile maicii sale, vrăjitoarea înspăimântătoare care-i vârsă, în timpul somnului, doi litri de untdelemn fierbinte în gură.

Puțin mai târziu, la Brăila, fu căpitanul Mavromati. Fost proprietar și comandant de vas, ajuns epavă din cauza unui șir de nenorociri. Își sfârșea zilele în fundul unei taverne grecești. Istrati, angajat ca băiat de prăvălie, descoperi în colțul cel mai întunecat al locanței pe această victimă trasă de-a beții, băieții rău crescuți și fanfaronii mahalalei. Se atașă de bătrânul răbdător. Bunătate sălbatecă de pușcăriș. Umilă recunoștință și istorisiri ale bătrânului navigator. În sfârșit, a apărut Mihail. Un om citea. Pe un scaunel. Vestimintele lui erau zdrențe murdare. Părul lui — călți unuroși. De-a lungul gulerului, în zdrențe, înainta un păduce enorm. Istrati trecu pe lângă scaunel. Se opri. Din cauza cărții. Hrănea încă din copilărie pasiunea, furia de-a citi. Nu conta ce, nu conta unde, nu conta cum. Pentru cartea tipărită avea această venerație cumplită și minunată, a băieților avizi să învețe, deși condiția lor îi obliga să potolească această foame după capriciile împrejurărilor, în dezordine, la bunul plac al hazardului. Se aplecă pe deasupra umărului omului care citea. Și descoperi, în aceeași privire, că zdrențele îi erau pline de păduchi, iar cartea în franceză.

Contrastul între un atare deznoadămint și călțișă a unei limbi semnifica în România cea mai înaltă cultură... Desăvârșire pentru acest nevoiaș, cartea lui pe deasupra unor pământuri... Această lume închisă, încântătoare îi era lui însuși suficient; Istrati fu entuziasmat, chemat de o putere în care se aflau reunite forțele cele mai interesante ale spiritului, de instinct și de soartă. Simți că avea nevoie absolută de acest om și că acest om avea la rândul-i o nevoie absolută de el. S-au regăsit în sfârșit.

Singură moartea lui Mihail îi despărți.

L-am iubit pe Istrati în Mihail și pe Mihail în Istrati.

Mihail era purtătorul unui mare secret: prima parte a existenței lui. Aparținerea unei familii rusești, nobilă și bogată. Manierele lui, cultura sa pe mărturie sub zdrențe. Dar, din acest trecut, nu a dat nici o parcelă lui Panait Istrati, care-i fu tovarășul, dublura lui, în timpul celor ani. S-ar zice că venise pe lume a doua oară când începuse să vagabondeze fără capăt și țel pe malurile Mediteranei orientale. Nu-i plăcea decât în societatea săracilor și se voia, printre ei, cel mai sărac. Ca să respire și să mediteze, fără reușcări. La întâmplare. Din port în port. Din cocioabă în cocioabă...

Istrati intră în această horă nebulă și magică.

N-aveam alte rațiuni de a-l iubi pe Istrati. Decât să-l urmez în gândire, în această fază de tinerțe. El a călătorit, a rătăcit, s-a târât, a dormit la soare și sub stele, pe drumuri și în fundul celor, cu foame în burță, dar cu răsul în ochi, fiindcă nevoia de descoperiri, nevoia de neprevăzut, de aventuri, de noi schimbări era prezentă, mai puternică decât aceea de pâne.

Egipt, Grecia, Liban, Neapole.

Pentru o singură bogăție: ocazia. Pentru o singură busolă: șansa și tandrețea umană.

Câte îmbarcări clandestine! Câte dormiri în clar de lună. Câte meserii: ampoiata hotel, ghid, zugrav, hamal, paznic de noapte, cantonier, negustor ambulant de cafea. Aci sub numele său, aci sub altul, cu un pașaport fals. Și câți prieteni de întâlnit, protectori, dădace. Emigranți

români, greci, evrei. Mici negustori, cu prăvălii-maghernițe, foarte umile. Culcuș de noapte, acoperit și, atât cât rămănea, monedă de buzunar. Mereu la dispoziția trecătorului, care visa de-a da. Și alții fură săritori. Și alții fuseseră mișoși: șoareci de hotel, proxeneți, contrabandiști, spălători de vapoare.

București... Pireu... Alexandria... Beyruth... Vezuviu... Muntele Athos... Cicluri minunate, prin refuzul de-a gândi „mâine”, abandonat de destin, pe cărările prodigioase ale vieții. Seceriș unic, de vagabond, flămând, inspirat, amețit, de-a lungul orașelor, bazarelor. Cântece grecești, meloșee arabă. La cei mai săraci și amăgiți dintre oameni, el descoperea prietenia și spicele de aur.

Am iubit la Istrati revolta sa organică, din fiecare minut, din fiecare pulsație a arterelor, împotriva suferinței provocate omului, de alți oameni și societate. Mizeria, nedreptatea, cupiditatea, opresiunea îi



Desen de V. Ghețea

era intolerabile fizic. Și, mai mult ca toate, atingerea demnității, a libertății. Când și-amintea de obligații, constrângeri, de reguli ferocă la care guverne, proprietari, patroni supuneau poporul, îl vedea barele unei pușcării imense. Se sufoca. Se simțea ca în fundul unei pușcării.

Această sfântă furie izbucnea între două călătorii, cu ocazia grevelor, manifestațiilor, răscoalelor, care zguduiau neîncrețat o țară rău guvernată de un regim feudal. Prietenii pe care îi avea la zărele socialiste din Brăila și București, mișcați de forța și focul din cuvintele lui, îi cerură articole. Istrati descoperi, atunci, harul său, fericirea de-a exprima, în scris, gânduri și sentimente, oroarea lui de injustiție, mila pentru cel sărac, slab, umilit.

Prietenii socialiști se bucurară de o atare achiziție. Formulele unei doctrine, mecanismele unui partid nu erau însă decât alte grilaje de închisoare. El nu putea admite ca lumea să fie împărțită în două popoare: cel bun și cel rău. A văzut prea multe ținuturi, prea mulți oameni, că să ignore că, în toate cercurile, există drepti și nedrepti și că se găsește mereu o umbră la bun și o lumină la rău.

Discuții... Debateri. Înfruntări... Istrati plecă iarăși, în căutarea ocazii.

L-am iubit la fel de mult și pentru această revoltă.

Dar cel mai dificil este faptul că a trăit toată viața în luptă cu boala care nu l-a părăsit și de care trebuia să moară. Nu era nici dispreț, nici sfidare. Pur și simplu, refuzul de-a se lăsa micșorat, limitat de îngrijiri, precauții, prudențe. Nici acele lanțuri nu le voia.

Febre mari, gripe periculoase, pneumonii, pleurezii au jalonat ani de creștere, de adolescență, de tinerțe, de vârstă coaptă. Nu ceda decât doborât mor. Și abia ieșit din criză, ars de toate fiacările, își relua cursa lui.

Atunci, în loc de repaos — meșteșuguri nesănătoase, traversări clandestine, murdărie din greu. În loc de regim alimentar, hră-



Desen de Nicol

na întregului său trecut de vagabond. Ori care îi era locul, culcușul munca, Istrati se lega, se înverșuna să urmeze unul și același scop, studiul limbii franceze. Îi consăra câteva ore sau câteva minute după împrejurări. Traducea zilnic *Télémaque*, în românește. Citea cu dicționarul lângă el, volum după volum, *Jean Christophe*, romanul fluviu al lui Romain Rolland însemnându-și ce cuvânt nu știa. Puțin câte puțin învăța mai mult și mai bine această limbă minunată. Se încheia în el o dorință, o nevoie, o obsesie să se exprime în franțuzește.

Când Panait Istrati se încredința pe deplin de planul lui cunoscut un fel de teamă sfântă. Înarmat numai cu un vocabular rudimentar, indispus, încurcat de sintaxă, el pretindea, îndrăznește... Era grotesc... Delirant... Dar tentația, exigența nu-l părăseau. Atunci, incapabil să rezolve o dezbateră care-l devoră, scrisese lui Romain Rolland, idolul său, geniul tutelar, ca să-i ceară un sfat și o decizie. Voia să fie scurt. Fu ineptuizabil. Foile se adăugau, una după alta. Se dezgoli: gânduri, instincte, sentimente, slăbiciuni, călătorii — pe scurt, el însuși și viața lui și ceea ce visa să mai facă. Îi încredința totul...

Enormul pachet se înapoie intact. Îl expediasă la o adresă unde Romain Rolland nu mai locuia și unde nu i se cunoștea noua reședință.

Lovitura fu teribilă. Doborât, Istrati văzu în asta un semn fatal și se jură să renunțe la scris.

* * *

Puțin după surveni armistițiul din 1918. Vagabondă, câteva luni, în Elveția romană, trecu în Franța, veni la Paris, apoi la Nisa. Dar, de-a lungul acestor deplasări, bucuria, înflăcărea, timpurile de altădată nu-l mai întovărășeau. Nu mai vagabonda, se țara, plutea în voia nevoilor odoase, fiindcă nu mai avea inima la locul ei. Împrumuturi de calitate proastă... Legături de calitate proastă... În sfârșit, nu mai era în stare de prietenie, pentru nimeni și nici pentru el însuși. La capătul puterilor, doborât de foame, se întâmpla adesea să adoarmă într-un WC stricat!

La începutul anului 1921, într-o grădină publică își tăie beregata cu un brici.

În povestile cu zâne, vine o clipă când totul este pierdut sau apare o minune. Așa și cu Istrati. El nu muri. Alarmat de articolele din presa locală, un vagabond dintre prietenii lui alergă la căpătâiul său și găsi scrisoarea-fluviu pentru Romain Rolland. De astă dată, ea parveni la adresa cea bună. La înapoierea poștei, Istrati, încă lipsit de sânge, găsi răspunsul la apelul, de acum doi ani și ceva. Romain Rolland nu se limită a spune că Istrati putea să compună în franțuzește. Voia să-i-o ceară chiar el. Vedea în Istrati un dar strălucitor, precum și promisiunile unei opere fără egal. În elul miracolului se încheia: sanatoriul de la Leysin și lecțiile lui Josué Jéhouda, spitalul din Nisa și mesajul lui Romain Rolland.

Și Istrati se așeză la muncă. Un admirabil prieten — încă unul —, cismarul Ionescu, îi asigură partea materială. În primăvara anului 1924, apăru prima lui

carte: *Chira Chiralina*. Și, imediat, veni gloria.

* * *

Atunci îl întâlnește pe Istrati și flai despre el cele de mai sus. Reușit-am să exprim carajul nepăsător, nobletea instinctivă, ardoarea, puritatea omului, fantastul și poezia destinului său? Nu știu. Dimpotrivă, știu cu certitudine că esențialul lipsește în relația: Istrati trăind și Istrati spunându-și viața.

Oh! desigur, darul lui unic locuiește în fiecare rând al operelor sale și acolo apare în toată plenitudinea sa. Și totuși...

Când Istrati povestea, puterea lui depășea pe toți ai scrisului. Avea, ca tălmăci, vocea, trăsăturile, cadența cuvintelor, prezența lui. Grație unei arte mai vechi decât alfabetul, cântărețul își suspenda sufletul și conduce după voie, spre tristețe, frică, mânie sau bucurie trecătoare de la râspântii, călătorii caravaneraiurilor, de la șleurile bălcuiriilor până la beșniavii taverelor.

De unde lua Istrati acest dar? Sursele erau numeroase. Originile lui... Locurile, epoca, tradițiile, unde crescuse... Câmpul imens și singular al experiențelor sale. Avea, în plus, figura lui tăbăcită, trudită, ca arsă prin-năuntru. Jocul ridurilor, o clipe complice a pleoapelor, busca îmbrățișare a privirii, deodată o amărăciune în colțul buzelor, veselia suverană a râsului dădeau vorbirii o emoție, o încetinială și o varietate, pentru care vorba singură nu era de ajuns. Și, adesea, gesturile erau parcă mai juste, mai bogate, mai prompte decât cuvintele.

Demonii lui — sau îngerii lui — îl călăuzeau după placul lor. „Povestește”, comandau. Și Istrati începea, deodată, clătinat de un cuvânt, de un trecător, de o băutură, de un miros... Fie că erau douăzeci de tovarăși care să-l asculte sau unul singur. Fie că era un loc neprielnic, un salon, o râspântie din Montmartre sau malurile Senei. Și câtă libertate în cuvintele lui.

Povestea curgea în meandre fără număr, își îngăduia digresiuni, scurte momente de evadare. Părea să se piardă în nisipurile memoriei și, totuși, își regăsea cursul său, sinuos și plin de comori. Bărbați, femei, copii apăreau din acest fluviu straniu și, tot timpul cât vorbea, îl înconjurau, îl urmăreau. Ei erau prezenți acolo, vii, pentru același motiv ca și ascultătorii săi. Veneau din legendă și din cea mai umilă realitate. Suferință, veselie, mizerie, dramă sau farsă.

Cum povestea Istrati! Și cât îl iubeam pentru această evaziune minunată pe care și-o făcea cadou, pentru acest retur la vârstele fără scriitură, unde povestitorul — în același timp, romancier, istoric și poet — simțea trecând, de la el la mulțimea care-l asculta, mesajul Dumnezeuilor săi. Domnea mai bine decât un rege asupra spiritelor și inimilor.

Nici unul dintre cei care îl ascultau pe Istrati, indiferent de meseria, caracterul, gradul de bogăție sau de educație, nu scăpa de influența lui. Omul cel mai greu de-a fi mișcat, cel mai flegmatic, cel mai cinic urmărea povestirile lui, cu aviditate, cu uimirea încercată de oamenii cei mai simpli și creduli din orașele și porturile Levantului. În ciuda succesului imediat, triumfal, după atâtea articole entuziaste, scrisori de admirație, introdus, aplaudat, răsfățat într-o lume nouă —, Istrati rămănea intact, intolerabil. Arăta la Paris simplitatea, spontaneitatea, bucuria de-a povesti, pe care le păstrase din pleava Alexandriei, din tavernele românești, de pe cheurile Pireului sau de pe puntea unui cargo bătrân, de contrabandă. Nici focurile și fumurile gloriei, câștigurile nu-l schimbă pe Istrati. Nici nu i-a venit în minte. Continua să trateze banul cu imprudență, nepăsare, cu neglijența dintotdeauna. Resursele lui se măriseră? Deci, cheltuia mai mult. Creditul lui era mai mare? Asta îi permitea să se împrumute mai mult. Și, de asemenea, să dea cu împrumut.

Despre generozitatea lui, despre prodigalitatea lui îmi rămăne un singur document, pe care l-am salvat, prin unul dintre acele reflexe, care poate părea copilăresc. Dar ce e mai adevărat și mai prețios în viața unui om?

Instabilitatea, la Istrati ca și la mine, era o trăsătură dominantă. Nu puteam rămăne locului. Doar întâmplarea determi-

na întâlnirile noastre la Paris. Însă, atunci, petreceam împreună aproape tot timpul. Și mai ales nopțile. În Montmartre, în Montparnasse, în cabaretele rușești care costau scump. Făceam, desigur, pungă comună. Or, într-o dimineață, rămas lefter, cerui câțiva franci, ca să mă înapoiez acasă. El îmi întinse o bancnotă de o mie.

În epoca aceea și pentru noi care trăiam de pe o zi pe alta, cu avansuri de la editori și articole scrise în ultima clipă, era o sumă considerabilă. Schițai un gest de refuz. Figura lui Istrati mă împiedică să-l termin. Ea exprima darul și prietenia, în toată candoarea lor, toată fericirea lor. Nu puteai, la un atare sentiment, să-i aduci o ofensă. Dar nu puteam să mă ating de banii care-i erau necesari. Atunci, ca să mă asigur împotriva-mi, l-am cerut lui Istrati să-mi facă o lungă dedicație pe bancnotă. O am, încă.

* * *

Istrati a murit în anul 1935, în România.

Câteva luni mai devreme, făcuse o scurtă ședere la Paris. Foarte tână și foarte încântătoare femeie cu care se căsătorise îl acompania. El îmi cere să-i duc să mănânce seara într-un cabaret rus, pe care-l frecventasem mult și unde aveam minunați tigani, ca prieteni.

Seara era frumoasă și caldă. Istrati vru să meargă puțin. Era înspăimântător la vedere. Adânciturile obrăjilor și orbitele erau niște găuri. Oasele scoase în afară. Pielea, acoperită de sudoare, nu mai avea viață. Lungul său pardesiu flutura pe corpul, redus la starea de schelet. Tușea înfiorător, neîncetat. Vocea-i nu era decât un sunet un răgușit. Își țara picioarele ca un bătrân.

Mă gândeam la aglomerație, fum de țigări, galăgie, la exaltarea turbată care ne aștepta în stabilimentul de noapte și fui prins de panică. Cum soția lui se oprise dinaintea vitrinei unui magazin, îi spusei foarte repede și fără să-l privesc:



Desen de Marcel Iancu

— „O să ne sufocăm la ruși... Nu crezi că pe-o terasă, pe malul apei sau poate... Bois de Boulogne“...

Mă privi cu luare-aminte, drept în față, de foarte aproape. Ochii lui aveau deja acea expresie teribilă de depărtare, de absență care se vede la agoniții. Își ridică foarte încet umerii și-mi păru că aud un zângănit al oaselor.

— „Nu încerca să trișezi... ți-e frică pentru mine“, îmi spuse, cu o voce nouă, dificilă, destrămată.

Tuși, tuși și reluă: „Dar ce contează dacă din cauza acestei seri crâp mai repede cu o săptămână? Cu o ușoară mișcare a capului, i-arăându-mi spre femeia lui, spuse: Ei îi va face atâtea plăcere.“

Sunt ultimele lui cuvinte de care-mi amintesc. Și doar pentru ele, singure, cine nu l-ar fi iubit?!

* Gallimard, Paris, 1972

Panaï Istrati — cheia dezastrului

sau

Tovarășul Agranov s-a ținut de cuvânt

Intr-unul din cele mai frumoase filme ale lui Nikita Mihalkov, *Siberiada*, se desfășoară o scenă cu multiple semnificații, realizată de autor cu bine cunoscută-i măiestrie. Secvența e o parabolă reprezentativă din toate punctele de vedere pentru ce a fost și cum a evoluat în primii ani, după sângeroasă-i naștere, Rusia Sovietică. Tatăl, comunist din prima generație, și fiul, educat la școala proletariului liber, a marșurilor cu pușca la umăr și a cântecelor revoluționare, merg împreună în smârcurile siberiene ca să găsească petrol și să anuțe semenilor vechi cea bună: pământul locuit de oameni săraci care trudes din greu, considerat dintotdeauna un fel de temniță, are un viitor și acesta va fi luminos. Singura lor călăuză e o stea ce strălucește tremurător și enigmatic peste vârful pădurilor de brazi, pe un cer de un albastru întunecat, tot mai cuprins de negurile implacabile ale nopții. Nu insist asupra conotațiilor grele de sensuri ce se îndesec în câmpul vizual. Ele își au un rost bine definit în însoțirea dialogului. „Papașa, să ne întorcem. Aici nu e nimic. Am rătăcit degeaba”, spune excedat fiul, trădându-și disperarea în fața miresmii pestilențiale din mlaștini și a milioaneilor de insecte care lorlotească devorând totul în cale. „Nu putem, răspunde tatăl, am promis oamenilor... Ce le vom spune când vor vedea că ne întorcem învinși?”. Replica tânărului încă necopt e foarte importantă: „Nu-i nimic. Zicem că ne-am îndeplinit misiunea, iar masele inconștiente vor merge mai departe”.

Care este legătura dintre aceste afirmații și Panaï Istrati se va fi întrebând cititorul deprins să observe în astfel de exemple prodigioasă carieră a ideii că în toate începuturile nesigure și poli-morfice ale revoluțiilor se găsește mai multe ieșiri din labirintul istoriei. Panaï Istrati a fost contemporan cu acele generații aflate în căutarea unui „viitor”, atât de admirabil sintetizat de Mihalkov în filmul său. Scriitorul român părăsise fără regret Parisul, nu înainte de a-și fi arătat disprețul față de societatea capitalistă, ale cărei „tare” i se păreau de nesuportat. Venise hotărât, ca și eroii filmului, să aducă omenirii vestea cea mare, dar se trezește în același impas. Nu în mlaștinile Siberiei, ci în jungla umană din Soviete, care-i provoacă o teribilă criză de conștiință. El refuză să înderne „masele inconștiente să meargă mai departe”.

Criza pe care a avut-o Istrati ar fi fost bine să-i fi cuprins pe conducătorii bolșevici, însă faptele s-au petrecut exact pe dos și au avut drept consecință declanșarea unei urașe campanii de calomnii. După de Comintern, pentru a masca

adevărul, cu tot armamentul și cu sprijinul necondiționat al „tovarășilor de drum” ai scriitorului. În 1929, Istrati publică *Spoedanie pentru învinși*, plătind acest curaj, într-un fel, cu viața. Atitudinea Moscovei a fost de o intransigență care a pus pe gânduri o serie întreagă de intelectuali devotați cauzei, însă „rătăcii” pe moment. Nu era de glumit cu „prietenui de la răsărit” și tocmai acest lucru trebuie privit ca un îndemn de a pătrunde în culisele „cazului” spre a afla, cât mai aproape de adevăr, hotărârile luate la vârful piramidei politice împotriva lui Istrati. Existaseră destule elemente concrete că Panaï Istrati va scrie o carte, neprietenoasă „sovietelor”. Au încercat cei ce hotărâseră „comanda socială” să ia legătura cu prozatorul, înainte de a-l discreditat și a-l face trădător? Răspunsul biografilor și al cercetătorilor e confuz. Aceștia amintesc de o asemenea tentativă, însă ea a venit din partea lui Panaï Istrati (v. *Spoedanie*...). A existat însă și din partea „puterii” intenția unui dialog despre care Istrati a amintit, în mod explicit, o singură dată, cu prilejul unui interviu dat dramaturgului G. M. Zamfirescu, interviu mai puțin cunoscut din păcate, fiindcă n-a fost reluat, nici măcar consemnat, rămânând „ascuns” în paginile *României literare* (Nr. 65, 6 mai 1933). La el, din motive lesne de înțeles, nu s-au prea făcut trimiteri, înainte de 1989. E vorba de întâlnirea lui Istrati cu tovarășul Agranov, „mâna dreaptă a lui Stalin”, cum îl cataloghează scriitorul român, referindu-se la nomenclatura sovietică a timpului. Despre Agranov, fără a-i pomeni însă numele, se spune câte ceva și în *Spoedanie pentru învinși*. Același „personaj”, „trece” în scrisorile lui Istrati către Romain Rolland, de data aceasta invocând în elucidarea unor chestiuni de genul cunoscutei afaceri Ruskakov. Prezent, după cum se poate observa, în viața lui Istrati, Agranov apare în toată lumina adevărului de-abia în interviul pomenit, din care extragem un amplu pasaj:

P. I. — „Adrian Zograffi e un scriitor, dacă vrem, curios. El umblă, vede, simte, luptă, dar nu înțelege, totuși, să scrie. Și, se știe, e un scriitor care nu publică încă îndeajuns. La moartea lui vine un prieten și găsește mai multe manuscrise. De abia în aceste manuscrise Adrian Zograffi își va dezvăli întreaga sa gândire — sau, mai bine zis, simțire, față de marea problemă pe care i-au pus-o sub ochi cele șaisprezece luni de trai în Rusia Sovietică.”

G. M. Z. — *Rană adâncă și care o să te doară, o să te doară cine știe câtă vreme: cearta cu Rusia*

Sovietelor. (Glasul lui G. M. Zamfirescu ca fost domol, dar a impus o tăcere apăsătoare. Panaï Istrati e nervos, își trece degetele prin păr, se frământă. Amfitrionul și-a răzimat fruntea în palme — ca s-o ridice după o clipă și, la rândul-i nervos, să-și răvășească părul pe tâmplă.) Ești un subiect magnific, Panaï Istrati, pentru romancierul de mâine. Iată un om, un nebul superb care se supără pe un continent și-i declară luptă pe viață și pe moarte. Fantastic, copleșitor, epopeic. Pentru un erou ca d-ta, Istrati, romancierul de mâine va fi obligat să aibă geniu.

P. I. — Trebuie să știți un singur lucru: adevărata dramă a vieții mele și a carierei mele de scriitor a luat naștere în Rusia Sovietică. Acolo, când am văzut cum mulțimi compacte, nu tirani izolați, pot să se ridice și să tiranizeze noroade întregi de frați și confrăți, au început fraților, fapta și drama mea cea adevărată, lovitura de grație dată vitalității mele. M-am convins că nedreptățile care se comit de societăți ce se încălecă peste societăți, nu sunt crimele unor Stalin sau Mussolini, ci sunt crimele unor colectivități.

G. M. Z. — *D-ta, Panaï Istrati, oare ai crezut așa mult în opera Sovietelor...*

P. I. — Aș vrea să lămuresc o întimitate ideologică. Dar ideologică e un cuvânt idiot. O întimitate a credințelor mele sufletești. Da, Zamfirescule, am crezut orbește, cu fanatism am crezut, ca un copil, până în 1928 — (mirare spontană și reproș, ia te uită, până la ce etate am crezut că e de ajuns ca lumea muncitoare să ia în mâinile ei frânela puterii pentru ca nedreptatea să dispară de pe pământ.

G. M. Z. — *Ai fost într-adevăr un mare naiv. Ai trăit și d-ta tragedia apostolilor la un moment dat sub sfărâmturile propriului lor vis.*

P. I. — Asta, dragă, groaznic de banal și groznic de nou. Să vă dau o scenă tipică. Cu câte zile înainte de a părăsi Rusia Sovietică, o figură puternică, o personalitate bolșevică a voit să treacă până unde cartea mea asupra Rusiei — pe care am scris-o în trei volume — va fi neprietenoasă. Aveam în fața mea un titan al puterii sovietice.

G. M. Z. — *Dacă e titan, dă-l în vileag, să-l știm și noi.*

P. I. — (după un moment de șovăială). Bun, dacă vrei tu, am să-l numesc: tovarășul Agranov. (cu un gest semnificativ și în șoaptă)

Toate acestea sunt lucruri care n-au să apară decât în Operele postume ale lui Adrian Zograffi... Agranov! De o sinceritate bărbătească, de-o cinste ireproșabilă, comunistul desăvârșit al viitorului, acela care o să-mi fie veșnic stâlp de rezim în orice moment de șovăire. Era atunci mâna dreaptă a lui Stalin (Antrenat) Păi, stați, că dacă-i așa, trebuie să vă spun cum a apărut acest tovarăș Agranov în viața mea. (...) Era în ianuarie 1929. Mă întorc din Caucaz, cu sufletul rupt, sfâșiat de iluzii. Acele deziluzii care aveau să măture tot materialul apoletic pe care-l pregăteam într-un an de peregrinări de-a lungul imensele împărății sovietice. Am făcut, dragilor, douăzeci de mii de km de la Cercul Polar la muntele Ararat. (...) Se zvonise despre schimbarea mea. Știa toată Moscova despre acest brutal reviriment și mă numea deja troțkist, neștiind nimeni că aveam să fiu mult mai rău, mai necruțător decât un troțkist. Primeam într-o seară o invitație din partea comitetului Asociației scriitorilor proletari, al cărui președinte de onoare eram.

G. M. Z. — *Bine, tovarășe Istrati, înțeleg, în Rusia Sovietică, scriitorii proletari dar cum vine asta președinte de onoare? Titularul asta arată în Rusia planului cincinal și semnificații anume „activiste”...*

P. I. — Ei, vanitas vanitatum, o simplă dorință prin care mi se exprima un omagiu. Dar să trecem peste nimicuri. M-au primit într-un vast salon în care se frământa, gălăgios ca într-un stup, tot ce tineretul scriitoricesc moscovit avea mai în floare. Serata cordială, foștoare, discuții, glume, înțepături și dorința generală de răfuială pe față. Inchipuți-vă, iubiiților, imensa Rusie care concentrate în Moscova totuși se va e, tot ce douăzeci de milioane de kilometri pătrați avea mai în floare, mai virgin, mai puternic și mai talentat. Păi, vă dați seama? Trăiau atunci, la Moscova, scriitori tătari din Kazan și din Crimeea, georgieni din Kaukaz și chiar laponi de la Murmansk. Ce splendoare! (...) Intrasem în salon, nu? Ei, inchipuți-vă splendoarea aceluia cenacu prea plin de însuflețire și care invită la o răfuială pe omul în care o mare stăpânire proletară își plusea speranțele. Se zvonise că acest om va putea certat cu puterea sovietică. Venisem însoțit de un credincios al meu îmi fusese dat de... G. P. U. ca să mă spioneze, tovarășul român Diamandescu, bucareștean de origine. Și, în mijlocul răfuiei, țipetelor, aici voiam să ajung, la Agranov, în mijlocul controverselor, uneori chiar a invectivelor frățești se deschide ușa și apare un gigant, cu o față de scapet, cu ochiul calm și cu mișcări de sălbăticiune stă până pe sine. Ce la peste 50 de persoane opresc brusc întreaga frământare. Diamandescu îmi șoptește la ureche: „a intrat acum, aici, un om pe care societatea moscovită nu-l vede de două ori pe an apărând în mijlocul ei; e omul care, cu ordin, poate să facă să plece la asalt camioane pline cu soldați ai G.P.U.-ului. E tovarășul Agranov”. Noul venit trece, se

urmare în pagina 15



Lenin în timpul paradei unităților Vseobuch, Piața Roșie, 25 mai 1919
În stînga, sus, cu pălărie — Agranov



Montaj realizat de Panaï Istrati pentru coperta revistei *Crucada românismului*, 14 martie 1935



În dreapta lui Lenin, Troțki, iar în spate — Agranov, Kremlin, 17 octombrie 1918 (foto: P.A. Otsup)

fotografiile comunicate de Serghei Fedosiet

Panaï Istrati îndrăgostit

Întâi pe Panaï Istrati într-o postură inedită, îndrăgostit de Margareta Izescu, ultima sa soție. Scriitorul o cunoștea absolut întâmplător pe tânăra și frumoasa „studentă la zinco-chimice”, cu prilejul unei descinderi în orașul natal. Tocmai se rupese „legătura” cu Marie-Louise Baud-Bovy (Billin), care-i fusese femeie-prietenă timp de patru ani, cu toate că, oficial, continua mariajul său cu alsaciana Anna Munsch, pentru care făcuse o aprinsă pasiune în 1923. Acesta e Panaï Istrati. Nu rezistă în fața femeilor frumoase și nici ale, s-ar putea spune, nu rămân indiferente la farmecul său care în mod cert nu e dat exclusiv de înfățișarea fizică. De Margareta Izescu, mult mai tânără decât el, se îndrăgostește

fulgerător. Își face ordine în viață – divorțează de Anna Munsch la Tribunalul din Brăila în 1931 – spre a se căsători cu domnișoara Izescu. În jurul relației Panaï Istrati Margareta (Izescu) Istrati a plufit permanent o aură de mister, întreținută, printre altele, nu doar de „evenimentul” neașteptat (chiar și în cercul restrâns al prietenilor), cât din faptul că ultima soție a lui Panaï Istrati a dorit ca aceste scrisori să fie publicate numai după moartea ei.

Cum arată Panaï Istrati îndrăgostit. Veți vedea: romantic, naiv, aerian, fără gardă, „umanizat” sau, cum ar spune poetul, „beat de soare, fericire și amor”.

Lași, 12-1-31

Marga mea,

Te simt mersu lângă mine,
mi-unde m'ag afla. Dar nu
știu dacă fac bine că te
sunt atata. Nu știu nici
dacă tu vezi un adăvărăt
ca eu să te simt atât de
a mea, căci singura nu
știu, dacă seft. numai a mea.

Fata mea apriga! Iti repet
aci din nou că gata de mine
să nu ai conștință, ci numai
iubire. Eu îți cer, lat, fiindcă
vād că pot să mă dau ție
total tot.

Canța deci să seji limpede
în inima ta. Să fi timpul
necesar.

Al tău, numai al tău
Panaï Istrati

Stan la Lași până launca viitoare.

Brăila, 23-1-31

Marga mea,
Ț-am sorbit cu nesațiu cuvintele sin-
cere din ultima ta scrisoare, și acum aș
vrea atâtea să-ți spun!... Dar, destinul
meu, pe care mulți îl invidiază, nu înce-
zează o clipă de-a mă adăpa cu fiere,
chiar ce, o clipă mai înainte, mi-a pus
balsam pe inimă. Așa că hărțua asta
nu-mi ajunge, ca să-ți spun tot ce am pe
inimă. Mi-ar trebui ochii tăi înțelegători,
trumpși și tare deschiși asupra acestei
vieți, ca să-mi pot descărca inima.

La Iași, o studentină care ar trebui
să-mi sărute mâinile mi-a cerut Duminică
11, să nu vorbesc „lângă jidanul Horo-
vitz”. Am cedat, ca să poată vorbi ami-
tul nostru. Această concesie a mea a
incurajat pe ticăloși. Și Duminică trecută,
18, ralcându-și cuvântul dat, ei au venit
să mă huiduiască, pe mine ca și pe pri-
etenii mei buni Sadoveanu și Mironescu.
Apoi s-au dedat la vandalisme spărgând
geamuri și bătând, 20 contra 1, bătrâni
și copii.

Mi-e scârbă de viață, văzându-mă
amestecat la asemenea spectacol îngrozitor.



Margareta Izescu și Panaï Istrati

Și acum, reîntors la Brăila, găsesc în
correspondența care mă aștepta, dureri
membrăginte, îndurate de buni prieteni ai
mei din Rusia, cari mă chiamă în ajutor
și cărora nu le pot fi de nici un folos.
Mai găsesc josiucii comise, împotriva
mea, la Paris, de oameni pe cari îi cre-
deam amici, pe cari i-am ajutat și cari
acum încearcă să mă acopere cu noroi.

Bine a spus Sadoveanu, la festivalul
de la Iași: „Puțini oameni au adunat deas-
upra capetelor lor atâtea laude meritate
și atâtea injurii nemeritate, ca prietenul
meu Panaï”. Spunea asta, ținându-mă
strâns de talie. Și publicul a avut lacrimi.
Ce bine ar fi să mor acum! Nu mai
am nimic de adăugat la viața mea. Și
dată e adevărat că sufletu-mi veșnic
tânăr nu rămâne nesimțitor la nici o
doză de iubire, nu i-ai mai puțin adevă-
rat că inima-mi prea rănită, greu mai
poate suporta răni noi peste cicatrici
proaspete.

Totuși mă gândesc la tine, Marga
mea. Mă gândesc la Isac, la Mironescu, la
sufletele devotate și simple cu care
trăiesc aici în casă. Și nu știu dacă am
dreptul să vă privez de căldura sufletu-
lui meu, răcindu-mi brutal și definitiv
pachetul de oase și piele la care sunt
reșus azi.

La revedere, Marga. Pe ziua de 29,
am ședința de pronunțare a divorțului. A
cincina ori a treia zi, voi fi la București.
Al tău Panaï.

Brăila, 12-II-1931

Marga,
E seară, sunt singur, mi-e urât și mă
gândesc la tine. De ce nu mi-ai scris, o
scrisoare bună? Ești femeie și-ți stă tare
bine să fii slabă, mai ales cu un bărbat,
cărui nu-i place, să sfărâme doi umeri
gogâși, ci să-i sărute lung.

Dar, hai mai bine, să nu ies din obi-
cșnuitul meu, cerând cuiva (chiar ție) un
lacru, care nu vine de la sine singur. Tu
mi-ai dat, destule dovezi de dragoste.
Cred că sunt sincere.

Ț-am dat ceasul, la un as, care l-a
desfăcut complet, a găsit înăuntru rău-
ții, comise de cine știe ce confrate și
acum e sub observație. Meșterul ar fi
dorit, să-l las încă vreo două zile, ca să-i
observe bine mersul, dar eu l-i iau mâine

dimineață, dacă nimic grav, nu i s-a în-
tâmplat, în ultimele 24 de ore și țîl trim-
te, odată cu prezenta.

Am vrut să mă duc ieri, la Ghecet.
Mi se făcuse dintr-o dată dor, de haima-
naua aia de Joițica*, al cărei tempera-
ment e frate bun, cu al meu. Voiam să
stau, cu ea, să trâncănesc, la o cafea și-o
țigare. Dar am găsit Dunărea, complet
blocată de sloiuri. Nici o barcă nu mai
trecea. De altfel, Gheorghiaș mă preveni-
se, că n-am să pot trece, căci am uitat,
să-ți spun, că în drumul meu spre Dună-
re, am trecut întâi pe Bulevardul Carol,
ca să văd, dacă Joițica nu e cumva la
Brăila. A fost o vizită, de un minut, din
prag, când cu ochelarii aburii și cu Isac,
lăsat în stradă, am schimbat doar câteva
cuvinte, cu picopsitul tău de unchi, pe
care niciodată nu pot să-l găsesc, altfel
decât sculându-se din somn. Mătușa
Neaga, văzând că nu intru și neștiind ce
vorbim, manifesta o disperare mută, care
mă împingea s-o iau în brațe și s-o
sărut. Doamne! Ce ușor îmbătrânim! Ce
ușor murim! Parcă n-am fi fost niciodată
pe pământ.

Spune-mi câte- ceva, dar numai dacă
ai plăcere. Să nu-mi scrii fiindcă ar fi tre-
buit, căci am s-o simt și ai să mă întri-
tezi. Chiar îți cer iertare că țî-am
reproșat mai sus tăcerea. Am avut și eu,
așa, un moment de slăbiciune.

Cum e divanul?

Nu știu de ce te văd mereu, și mereu
cu drag, numai în rochia aceea bleu în-
chis, cu care ai venit la mine întâia oară
și pe care ai îmbrăcat-o o zi la București.
Tare te face femeie rochia aceea.

Și acum un dor neînfrânt mă face să
întind brațele spre silueta aceia vlupto-
asă și s-o sfărâm la pieptul meu.

La revedere, Marga...
al tău sincer
Panaï.

Brăila, 26 februarie 1931

Marga mea iubită,
Rândurile mele sumbre din scrisoarea
precedentă au produs asupra ta, o im-
presie mai adâncă de cum mă așteptam.

* Mama Margaretei fusese botezată de
mama lui Panaï.

E drept, că nimeni, niciodată, nu va
putea să-mi mai redea, acea încredere,
pe care am avut-o în viață și care s-a
prăbușit pentru totdeauna, sub suflul
unei nemeipomenite ipocrizii femeiești.
Veșnic voi rămâne, omul pe care o nouă
trădare, îl va găsi mereu blindat, împo-
triva supremei suferinți.

Totuși, cazul tău, nu prea intră în
cadrul noiei legi, pe care și l-a făurit
naturea mea. Nici Ana, nici Lilica, n-au
avut în privire, acea invitație a ochilor
tăi, care-mi spuneau limpede: „Dacă poți
să privești înăuntru, ai să vezi tot”. Am
reușit eu, să privesc și înăuntru lor, dar
n-am putut să văd tot, mai ales la cea
din urmă, care m-a rostogolit din al nou-
lea cer.

Tu nu poți da loviturii, așa de ipocri-
te, firea ta e mult mai sinceră: ea poate
iubi, adora; ea poate să înceteze de-a
adora. Ea nu va putea niciodată, să joace
abstracta comedie a unei duble iubiri. Asta
ești tu, Marga mea și iată pentru ce-mi
ești, dragă, așa cum nu mai credeam,
să-mi mai fie o femeie.

Dar tu ești fată fără avere și nevoită
să deschizi unele uși și să surăzi cuiva,
nu pentru tine, ci pentru ai tăi. Astfel, a
trebuit să-i găsești o slujbă fratelui tău.
A mai trebuit, să umbli pe la icoane pen-
tru o daraveră de obținut un șlep. (De
istoria cu șleplul, iată că Aurel a reușit
să mă facă chiar și pe mine, să mă
ocupa.)

Vezi, deci, de unde vine tristețea
mea. Eu știu din experiența altora, că doi
ochi frumoși, numai arătându-se în prag
unei uși, nu reușesc să obțină o slujbă
pentru un frate și un șlep pentru un
biet tău „vitreg”.

Atât numai m-am gândit. Asta-mi e
tot păcatul. Și tare aș vrea, ca tu să nu
mai fii obligată, să treci pe sub furci cau-
dine. Încolo, mângâierile mâinilor tale,
dragostea ta, sinceritatea glasului tău,
n-au putut să aibă, decât efectul pe care
singură l-ai întrevăzut.

N-am să pot veni, imediat, fiindcă am
primit o scrisoare de la Sadoveanu, prin
care mă vestește, că o să vină, cu alți
pușcași, să vaneze vreo săptămână, prin
bălțile noastre. Vor găzdui la mine. (Isac
a plecat ieri, la Iași, pentru 8 zile. E tare
amărât, săracul!) Mironescu n-a venit.

Marga, dacă ai ști, cât te desmierd, în
sufletul meu! Dacă ai bănuî, cât mi-e de
sete de ochii tăi, de sărutarea ta, de
darul tău întreg! Te frâng în brațe. –
Panaï, al tău.
(Ți trimet 2000. Fă economie. Sunt
cam pe fund.)

Brăila, 24 Martie 1931
Marți

Copil dulce,
N-am putut, să-ți scriu ieri, luni, așa
cum țî-am promis, fiindcă de-abia acum,
am scăpat de bălți, vânat și alte ticăloșii
cinegetice. Chiar și acum, îți scriu ho-
țește, căci casa e plină de musafiri și, de
fapt, ar trebui, să mă ocup de ei.

Dar, gândul mi-e prea tare, la tine.
Mă gândesc, mereu, la filozofia ta, în
materie de dragoste și nu știu, cum să
fac, ca să fie mai bine pentru tine, fără
ca binele acesta al tău, să mă ucidă pe
mine. Căci, ce e sigur, neîndoios în tem-
peramentul tău, e setea ta de nestor-
nornicie. O cunosc bine. Mult m-am adă-
pat din ea și tare mi-a plăcut. Dar, câte
suferinți n-am semănat eu, atunci în
jurul meu, din cauza asta, deși am făcut
totul, ca nici pământul să nu știe, ce
făceam! Totuși, atunci când țineam mai
mult, să fii nebănuî, tocmai atunci își
băgă dracu coada și mă dădea de gol.

Așa că, te înțeleg bine, pe tine și
mult țin să-ți trăiești viața, să nu jindu-
iești nimic. Dar, cum să împăcăm varza
cu capra?

Nu e decât un mijloc și tu ai să alegi.
Iată-l:

Voi pune o stavilă, dorului meu aprig
de tine. Voi micșora flacăra lămpii, care
arde acum și vrea să ardă, din ce în ce
mai năpraznic. Abdic, renunț la visul
acesta de-o clipă. Mă voi svârli, în spațiul
neșfârșit al celor în veci neatînse și te
voi căuta pe-acolo, ca pe ceva neposedat
încă.

Ce va rămâne, atunci, din omul de
azi, nu știu. Dar, tu vei putea, cel puțin,
să-ți trăiești iluziile, iar eu să te privesc,
fără să fii ucis.

Dulcea mea Marga. – Panaï.
Vineri sosesc cu „Pulmanul”, de 10,30

Viena, 30 I 1932

Am sosit de un ceas și sunt cam
necăjîit. Conferința* are loc pe ziua de 3,
în loc de 2. Așa că are și puțin să plec
pe ziua de 1 Febr., în loc să stau aci la
hotel și să plătesc din femei barnovskie-
ne, care se aruncă la gâtul omului, așa
cum credeai tu. Asta nu înseamnă, că ele
nu există, ci numai că trebuie să fii o
secătură, ca să dai imediat peste ele, așa
cum îți spuneam. De altfel, sunt scârbît
de lumea babelor baronesse, în care mă
învârtesc. Mi-e dor aprig, de mănuața ta.
Al tău, cu totul – Panaï.

* Turneul cu conferința „Artele și Umani-
tatea de azi”, organizat de „Kulturbund”,
în Germania și Austria.

O „a doua viață” a lui Eminescu?

Imi pun și eu această întrebare cum, probabil, și-au pus-o ori și-o vor pune mulți dintre cei ce, cunoscători ai veșii lui Eminescu — văd titlul acestei cărți: *A doua viață a lui Eminescu*, Editura „Europa Nova”, București, 1994 (158 pag. + XVI file de „Album incomod” — de Nicolae Georgescu). Autor, desigur, cunoscut — și al unei antologii (în 2 vol.) din publicistica lui Mircea Eliade (Ed. „Roza Vânturilor” — 1991), ca și al unor articole publicate în *Lucafeărul* (înainte de 1990) sau, după aceea, în *Națiunea*, *Magazin*, „*Românul*” ori *Academica* (unde lucrează ca secretar general) —, Nicolae Georgescu și-a asumat firește o dificilă misiune — aceea de a polemiza subtextual cu biografia lui Eminescu (inclusiv cu G. Călinescu), dar îndrăzneala sa are la bază o documentare de peste 15 ani în Biblioteca Academiei Române — printre colecțiile de ziare ale timpului — plus, evident, „biblioteca Eminescu”. Așa încât pe mine m-a convins demersul său eseistic. Să spui că — pentru demonstrație — câteva argumente. Voi porni de la sfârșit, pentru că tehnica exegetice sale este aceea de „învăluire”, în „spirală melcului”, a „șirului lui Fibonacci”... Așadar: în *Albumul incomod* din partea finală, într-o caricatură de epocă, apare Radu Mihail, prefectul poliției capitalei, în 1883, la îmbolnăvirea lui Eminescu, devenit ministrul industriilor și al lucrărilor publice, în guvernele liberale de după 1884. În alta, Emille Galli, directorul ziarului *L'Indépendance roumaine*, „pleacă” demn, fluturând mănșeta ziarului peste capetele unor căpetenii (I. C. Brătianu, D. A. Sturza, Eugen Stănescu, Gh. Chișu) devenite, acum, câini de hăitualiă sub bicul (cornul de „vânătoare”) al contelui Gustav Kalnoky, reprezentant Ungariei în regatul României. Aceleași căpetenii liberale (într-o alegorie apărută în *Ciulinul* din iulie 1883, imediat după „incidentul” de la Iași — la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare, când Eminescu a citit *Doina* sa) stau smerite în fața lui Bismarck, cerând clemență în timp ce Petre Grădășteanu, „instigatorul” de la Iași, s-a vârat: sub patul pe care zace/se odihnește Bismarck. O altă caricatură (tot din *Ciulinul* — august 1883), îl are ca erou tot pe I. C. Brătianu, văzut cocoșat, undeva la o baie: Bismarck îl freacă pe spate cu peria de sârmă, iar contele Kalnoky îi ține dușul („dușul Dunării” scrie acolo). În sfârșit, marele artist plastic C. Jiquidi (admiratorul, cum se știe, al lui Caragiale) l-a văzut pe Doctorul Șuțu — patronul stabilimentului din str. Plantelor unde a poposit, în 1883, și a murit, în 1889, Eminescu — stând călare pe un imens craniu și „hamletizând” (parcă ar vrea să spună: „a fost sau n-a fost nebul Eminescu?” ...Sunt doar 4 imagini plastice din cele 16 pagini ilustrate desprinse, cum spuneam, din presa satirică a vremii, care susțin premeritoriul *Addenda* cărții, în care sunt de găsit câteva texte pe care Nicolae Georgescu le atribuie lui Eminescu, deși n-au mai apărut în nici una din edițiile publicisticii poetului național: *Dreptul de grație* (*Timpul*, 15 mai 1883), *Despărțirea de Maiorescu* (*Timpul*, 31 mai 1883), *Pentru libertatea presei și a jurnalistului* (articol datat „București, 28 iunie 1883” și apărut în *Timpul* nr. 142 din 29 iunie 1883), *Numele Poetului*, text datat „București, 12 ianuarie 1889” și publicat în *România liberă* din 13 ian. 1889) — operație de restituire editorială, care, fie și numai ea, cu demonstrațiile documentar aferente, gândind la dimensiunile operei eminesciene (publicată în cele 16 volume prin proiectul inițiat de Perpessiciu), poate da o idee concludentă despre seriozitatea muncii lui N. Georgescu. Acest ultim text, despre *Numele Poetului*, de pildă, este atribuit lui Eminescu pe baza următoarelor argumente

1 Deși cum obosită, e drept, „frază cu „perioade lungi, ciclonice, simetrie largă” (este, totuși, a lui” (a lui Eminescu) — zice N. Georgescu.

2 Editorul de acum are la mână, apoi, un „element important care poate certifica paternitatea”: referirea la Victor Hugo care se găsește și într-un alt

text (din 17 septembrie 1882 — apărut în vol. XIII din ediția de *Opere*), în „termeni aproape identici: «Precum Victor Hugo propune pacea eternă, cu condiția ca un ultim și mare război să înlăture toate nedreptățile de pe pământ»”.

3 Și dacă nici acest „element” filologic n-ar fi de ajuns, iată-l pe N. Georgescu explorând, istoric, presa timpului și descoperind că încă de atunci (și unde? chiar în Camera Parlamentului) a fost stabilită paternitatea eminesciană a articolului acesta, care era să și producă o demisie în guvern: „Vernescu liberal, ministru de justiție în cabinetul junimisto-conservator, se simte lezat, într-un asemenea grad de articolul din *România liberă* — deși nu este numit, se descoperă... citindu-l — încât își prezintă demisia, zgometos, chiar în încăperea camerei Deputaților”. Scena este descrisă de G. Panu în ziarul *Deputatul* (15 ianuarie 1889 — pe prima pagină). Sunt apoi invocate alte documente (notele apărute în *Națiunea*, *Telegraful* și iar *Lupta*, articolul de Laurian), mărturia lui N. Brăneanu, — redactor la *România liberă* și prieten al lui Eminescu, în fine, „ancheta” făcută la începutul secolului de Ioan Scurtu — concluzia fiind că paternitatea eminesciană rămâne certă. După acest articol din 13 ianuarie 1889 — scrie cu subtilitate N. Georgescu —, Eminescu a fost, pare-se, chiar a doua zi — internat la casa de sănătate a doctorului Șuțu, de unde nu va mai ieși viu. Și, în continuare, cu subînțeles ironic: „Lăsăm oricui latitudinea de a crede că poetul a avut într-adevăr o criză imediat după publicarea acestui articol atât de problematic. Noi facem însă *legăturile* (s.m.) ce se impun cu evidență: imediat după darea pe față a numelui lui Eminescu, la 1 iulie 1883, el a fost internat la casa de sănătate a doctorului Șuțu. Imediat după darea pe față a numelui poetului, la 14 ianuarie 1889, lucrurile s-au petrecut ca trase la indigou. Care este, atunci, fondul problemelor? Ziarele se răsfășă, la 14-15 ianuarie 1889, să descrie cum P.P. Carp a salvat guvernul cu numele poetului. Șantajul cu «bietul Eminescu» i s-a părut atât de firesc lui Carp, încât îl exhibează în Camera Deputaților, cu martori și presă de față” (pag. 155).

„Numele Poetului...” — prin incursiunile sale labirintice în istoria presei timpului, după tehnica mefistofelică a asocierii amănuntelor, a revenirii, pe un plan mai larg, în cercuri concentrice din ce în ce mai largi, a ecoului prelungit și descoperit prin regulile „jocului secret”, cartea lui N. Georgescu poate fi privită și ca un veritabil roman polițist — așadar „Numele Poetului” constituie „enigma nesplăcată”, inelul de foc în jurul căruia se învârteste, parcă, întreaga societate a timpului, pregătindu-i cabalistic o „a doua viață”. Simplu, prozaic — brutal poate — spus, publicistica ardentă a lui Eminescu a deranjat foarte mult atât pe liberalii lui I. C. Brătianu, cât și pe unii conservatori moderați, precum Titu Maiorescu. Pentru a scăpa de un asemenea ziarist, s-a pus la cale un ingenios scenariu cu dublă acțiune: prețuirea exclusivă a poetului (declarat chiar genial) și, implicit, declararea sa ca nebul — în buna tradiție — a poeticii romantice.

Avatarurile acestui scenariu reprezintă subiectul cărții, iar presupusa (și atât de studiată) boală a lui Eminescu tema sa — o temă deosebit de incitantă care va atrage, sunt convins, replica eminescologilor, a biografilor lui Eminescu, care se vor simți, la rândul lor, „dezmoșteniți” de ceea ce au încercat să demonstreze mai mult: nefericita și incurabila boală mentală a lui Eminescu (de care au început să se îndoiască și unii medici — de pildă, psihiatru-scritor Al. Olaru). Cât adevăr și câtă fantezie au implicat aceste demersuri rămâne de văzut în viitor. Lăsând, deocamdată, la o parte jocul masonic al cifrelor, al numărului de cuvinte din anumite texte analizate la începutul cărții (nu că mi-ar displace aceste... coincidențe — eu însumi am făcut uz, poate chiar abuz de pythagorism când am analizat unele poeme precum *Odă* (*În metru antic*), sau *Glossa*, voi conchide că, privind-o citind-o direct în față, cu vorba unui poet — „ochii larg deschiși”, deci fără prejudecăți sau interese extraordinare, pot spune că această pasionantă carte a lui N. Georgescu nu numai că, repet, m-a convins cu demonstrația ei caleidoscopică, labirintică (mefistofelică — precum ziceam, pentru că însuși autorul își divulgă undeva această tehnică — pag. 116), de adevărul temei abordate, dar m-a și pus pe gânduri în privința a ceea ce aș numi „filosofia istoriei literare”... O consider o contribuție valoroasă și în acest sens.

Fănuș BĂILEȘTEANU

Rondosonete de Radu CÂRNECI

Mai-mult-ca-omul

...Cel ce n-a răs — surăs în adâncime! — de duh și vis mai tânăr în treime iubire-n tot și fără de hotare peste tăria totului mai tare multîmilor dând tainele-i mulțime de duh și vis mai tânăr în treime...

(...om întru imn și respirând minune eu mă supun celui ce nu supune împărțind peste frumos și bine eu, trudnicul din stupul de albine înțelept de-a lui înțelepciune eu mă supun celui ce nu spune...

...Cel nezărit mereu zărit în fine, lumină-n tot și fără de pierire cel judecat — judecător în toate — cel ce-a murit dând viață peste poate nerisipit în marea-i risipire lumină-n tot și fără de pierire...

Pe drumul Damascului

cer, a strălucit de jur-împrejurul meu...

(„*Sapte Apostolilor*” 22,6)

„...încrâncenat ascuns în zîmbet rece războinic dârz ce nimeși nu-l întrece plătit cu aur și hrănit cu glorii eram vestitul între luptătorii cuvântului de care nu se trece — încrâncenat ascuns în zîmbet rece deodată Tu mi-ai izbucnit în față ca mii de sori născând o dimineață! ce mândră spaimă năvăli în suflet când m-ai cuprins în tăiucul Tău umblet spre-a-mi desveli minunile din Ceată deodată Tu mi-ai izbucnit în față...

...sunt eu abia acum zidit luminii cel ce-Ți culege de pe frunte spini cel ce-Ți slăvește-n clopote fința și pașii peste ape: sunt credința întru sublim și miresmându-Ți crinii sunt eu abia acum zidit luminii...”

De n-ai fi tu...

...epuizări, anxietăți, momente: de dincolo de priviri cătând atente cu dor ademenindu-ne spre ele — sunet-destin în cosmice mărgeli și nopți de veghe, zilelor accente — epuizări, anxietăți, momente...

(...de n-ai fi Tu în teama din aorte în gândurile năvălind cohorte n-ar fi nici ispitirile-esențe nici transparența dându-mi transparență — o, fără soare-n vârf pământul mort e! — de n-ai fi Tu în teama din aorte...)

...nedându-mă plăcerilor deșarte ci căutând a sufletului parte în partea dinspre umbra luminată lumina mă luminează ca o pată strălucitor născându-mă în moarte nedându-mă plăcerilor deșarte...

Costinești — retrospectivă

Cinematograful românesc „chiar dacă...”

— Domnule Radu Leon, ai prezentat aici, la Costinești, în ziua a patra, un film care, împreună cu alte 2—3 producții de la Academia de Teatru și Film, ar fi fost foarte bine dacă făcea parte din programul primei serii a festivalului — ar fi fost o carte de vizită mai potrivită, ca să putem vorbi nu doar de un „festival al tinerilor realizatori”, ci și de un „festival al filmului tânăr”. *Aplombul parodic, sarcastic, care se simte în pelicula dumentale, intitulată Micul dictator, intră în rimă cu ce fac de ani buni poezii și prozatorii optzeciști și nouăzeciști. Ai simțit, ca student, o solicitare în acest sens?*

Radu Leon: La A.T.F., știți bine, nu există o cenzură pe dos, pro-politică, dar statutul moral și politic al Academiei, al profesorilor ei, crează disponibilitate necesară în a gira un asemenea gen de filme. M-am îndreptat spre acest soi de subiect pentru că simțeam nevoia să punctez cumva încheierea unui anume timp istoric și poate începutul altuia. Aș în jurul meu un cor de voci cu palide acentele necrofice: — Era mai bine pe vremea răposatului! Aveam frigiderul plin! Iar culmea e că sunt și unii intelectuali (?) care se înscriu în acest curent. Iată un exemplu: cenzura însăși ar fi fost bună pentru că-ți ascuțea gândirea speculativă și-ți cultiva dexteritatea de a sări, prin rafinament și nuanțe, peste opreliști puse de indivizi lipsiți de atari date și deci inapți să sesizeze ce vrei de fapt să spui. Iar pe de altă parte, am auzit și oameni — intelectuali pentru care am o mare admirație și un mare respect profesional — spunând că pentru ei Ceaușescu nu a existat. Mie mi se pare că asta e o dovadă de infantilism, să te așezi în spatele degetului. Acela a existat și trebuie să trebuia să ai puterea să constăți și să uiți asta. Or, până acum, după știința mea, nu s-a încercat încă o parodie după „viața și patimile” dictatorului național. Opreziunea comunistă a fost, deocamdată, doar subiectul unor texte de factură dramatică, tragică.

— *N-aș vrea să facem acum o analiză a filmului dumentale, a gradului lui de reușită, aș observa doar că reușești să transmiți o senzație repetitivă de dobândită a distanței în timp, vitală pentru respirația artistică, mai ales în cheie comică. Nu-mi dau seama exact prin ce mijloace, de la costumația personajului până la unghiul și ce-l reduce la scară, probabil că ai știut și ce să-i ceri în plus interpretului, altceva decât într-un cuplet de estradă.*

— E adevărat, am vrut să iau distanță, atât temporal, cât și față de clișeele vulgare. Împreună cu actorul Lică Gherghilescu, care a reușit o metamorfoză remarcabilă, am încercat să erodăm personajul debutat în film, cu armele protipulii, fără a-l lipsi de un anumit farmec. Fiindcă mecanicul auto din film se crede Ceaușescu și ilustrează o sinceră navăitate în a crede că asta-i soluția, comunismul, credința care ia naștere în mîntea lui, prin filiera drogului alcoolic, din

simpatii neo-comuniste, adică invers față de eventualul risc istoric, de la neo-comunism la fostul comunism.

— *Dacă, în genere, filmele făcute în institut sunt lipsite de un joc secund, dumneață încerci unul terț.*

— Pe de altă parte, am vrut să văd — fără să doresc să demonstrez cuiva asta, nici măcar mie — dacă sunt în stare să fac o comedie care să placă publicului. Până acum nu-mi mai propuseseam așa ceva, în filmele mele de studiu, foarte sau chiar prea diferite între ele și nu știu dacă propoziția de mai sus are în ea o tentă de comercialism. Dar eu cred că nu există film în afara publicului. Există doar publicuri diferite. Fiecare film are publicul lui sau nu-l are și atunci e rău.

— *Ar fi bine de știut asta din institut, pentru că dacă o afli de-abia ulterior, atunci riști să uiți celelalte ambiții exersate exclusivist în lucrările de studiu. Constat că separi între ele planuri care pentru alții încă se confundă. De pildă, în raportarea la trecutul apropiat, se asciază de obicei între patetismul apăsător și sarcasmul grosier, ca niște sechele, dacă nu chiar nostalgia usimăuă.*

— Din fericire pentru mine, eu n-am fost foarte marcat de epoca respectivă, deși au existat momente nefericite în viața mea. Eram încă într-o perioadă de formare accelerată.

— *Nu te-ai contaminat de la torționari, ca să spunem așa.*

— Norocul a fost că, la vârsta momentului, am avut tot felul de evadări, în cultural să zicem: citit, ascultat muzică, scris, pictat, acestea erau ocupațiile mele predilecte — mai puțin fotbalul și alte pasiuni juvenile, care sigur că-mi făceau plăcere, dar nu le practicam foarte intens.

— *Întocim o fișă culturală a cineastului nouăzeciștii?*

Fișa culturală a cineastului nouăzeciștii

Radu Leon: E banal ce vă spun. Am citit, poate, pentru vârsta aceea liceală, foarte multe cărți, ca și mai târziu și nu mă opresc nici în prezent. Nu evit autorii locali, ai generației mele sau dinainte. Citesc și Cărtărescu și Coșășu. Nostalgiea mi se pare evenimentul literar al ultimilor 2—3 ani, nu pentru că ar avea un asemenea grad de maturitate artistică încât să te descopere ca în fața unei capodopere, ci pentru că autorul deține date stilistice mai puțin proprii literaturii române. Se vede că a citit foarte mult și știe să lucreze cu cuvântul, cum știu franțjuții de la început de secol și cu atât mai bine ulterior.

— *Cărtărescu așezează, printre altele, sincronismul cu această invenție care e cinematograful.*

— Dar e foarte greu, Carrière zice asta, să arăți în cinema mâine dimineață. Cinematograful lu-

crează cu proiecția exterioră a unor stări interioare. Totul trebuie să se vadă, în timp ce în scris lucrurile se spun numai și de-a-juns, cuvintele cheamă singure imaginile, sunetele, cheamă stările interioare care sunt cel mai greu de tradus în cinema, prin datele sale de limbaj preponderent vizuale sau prin altele și mai greu de numit și asimilat, fiind mai puțin codificate.

— *Te cam plângi de arta pe care ți-ai ales-o.*

— Deplâng de fapt recursul în filmele noastre la calificarea personajelor prin biografie sau punându-le să spună ce simt, în loc să se mizeze pe expresivitatea figurii, voce, peisaj, acțiune, relații ale personajelor între ele. Câteva dintre filmele noastre recente sunt uneori bine scrise la nivelul narațiunii, dar intervin dialogurile care nu reușesc să fie orale și filmele nu ajung să fie expresive tocmai din cauza abundenței nejustificate a dialogurilor. Acest risc e și motivul pentru care nu simt nevoia să mă opresc a doua oară la un film de



Micul dictator, de Radu Leon, cu Lică Gherghilescu

factura acestuia, pe care l-am prezentat în festivalul de față.

— *Văd că ai preocupări teoretice care se întalnesc mai rar la regizorii noștri, poate nu în ultimul rând din cauză că la A.T.F., la clasele cadetilor în cauză, nu există nici un curs de Teoria filmului, în numele unei priorități absolute a practicii, iar rezultatul e că, ulterior, văzând nu știu ce film românesc foarte patetic, îți dai seama că proteicul autor n-a citit un rând și nici n-a auzit vreo dată cât de strict condiționează un Kracauer, să zicem, accesul filmului la istorie sau la tragic.*

— Primul pas în practică e a învăța din practica altora, adică teorie. Pentru mine asta-i teoria care contează, a autorilor care au făcut cinema și au ajuns la niște concluzii în urma practicii. De exemplu, Jean-Claude Carrière, care are un număr de axiome cinematografice aplicabile la aproape orice structură narativă de lung-metraj. Fără să excludem

zona abstractă a teoriei, a comunicării, a semnelor audiovizuale, un Roland Barthes sau Umberto Eco și alții care s-au ocupat de structuralism, textualism sau sistemul codurilor. Eu sunt convins că cei ce citească lucrările respective și încearcă să le înțeleagă — personal n-am pretenția că am reușit în întregime — vor gândi și vor „practica” altfel cinematograful, vor evita facilitățile de primă instanță.

— *Paradoxul e că, la această vârstă culturală a intertextualității și a altor stimulente intelectuale de acest tip, teoria învățământului nostru artistic pare să întoarcă spatele tocmai acestor deschideri, prezentând în schimb mai puțin teze foarte vechi. Dar ce-ai reține, totuși, ca valabil, din ce s-a făcut în ultimii 4—5 ani la noi?*

Trei-patru filme din cinci ani

Radu Leon: Sunt câteva filme care depășesc, fără îndoială, nivelul mediu al cinematografului român. Le numesc într-o ordine aleatorie. Ar fi Balanța lui Lucian Pintilie care, chiar dacă, în varianta lungă, relevă unele inegalități de construcție ale scenariului, are în ea forță și un suflu care te câștigă și te conving. Iar varianta scurtă devine coerentă cinematografic din toate punctele de vedere. Plus marea artă a lui Pintilie de a lucra cu actorii și de a-i duce spre stări și zone inaccesibile majorității regizorilor români de cinema. După aceea ar fi Vulpe vânător al lui Stere Gulea care cred că are în el, printre altele, una din cele mai bune secvențe de cinema văzute de mine în ultimii ani. E secvența cu revoluția la tele-

evident poartă filmul, pentru că majoritatea gagurilor vin din jocul celor trei planuri narative ce reiau aceeași acțiune — iar această structură a la Kurosawa intriga și interesează — filmul are în întregul său o ironie inefabilă. Nae Caranfil face filmele cu capul și mai puțin cu stări viscerele sau pasiuni multoase. La el lucrurile sunt foarte bine dozate, el știe să exploateze la maximum datele lui naturale și cred că asta e un foarte mare merit. Sunt mulți regizori poate mai dozați nativ, dar care nu prea știu ce să facă cu datele lor; pun prea mult sau prea puțin din ele în ce fac.

— *În eventualitatea citirii acestei pagini, colegii dumentale de la filmologie, care n-au strălucit deloc aici, la Costinești, poate și pentru că n-au fost solicitați cum se cuvine, cred că ar fi cu atât mai stimulați dacă și-ar urmări spiritul critic aplicat și asupra unor filme dilematice, cum este Trahir, al lui Radu Mihăileanu.*

— Eu am lucrat ca asistent de regie la acest film și poate sunt cumva subiectiv. Mie-mi place filmul, Radu Mihăileanu știe cinema și lucrează extrem de bine în toate registrele, chiar dacă uneori e prezizibil. Asta vine poate din natura subiectului, a scenariului, prioritărilor în fața unor modalități șocante de expresie, cu atât mai elocvente când se produc. Mă gândesc, printre altele, la secvența cum e cea din închisoare, între deținut și femeia interpretată de Maia Morgenstern, din punctul meu de vedere măstruc deplăcut. Filmul în general respiră un cinema de bună calitate, deși nu știu în ce măsură este el un film românesc.

— *Nu-mi pun problema asta foarte dramatic și cred că nici dumneață nu ți-o pui astfel, dar prezizibilitatea despre care vorbești cred că provine din prea multe locuri comune pe care regizorul le accentuează compensatoriu și le articulează abil, ca să nu mai vorbim de prea vago aproximare a identității personajelor.*

— Elementele astea există, într-adevăr, și conferă, poate, o aură de banalitate compoziției, însă ea este nu numai bine stăpânită, ci mi se pare că depășește frecvent acest plafon.

— *Dar un film ca Somnul insulei, al lui Mircea Verou, din afara acestui festival, în ce ecuație l-ai pune?*

Radu Leon: E un film scris care păstrează, poate, prea mult din romanul de la care a plecat. Pe de altă parte, chiar dacă Mircea Verou e, din punctul meu de vedere, regizorul român cu cel mai evoluat simț plastic și care știe să construiască cinema din imagini, ce se întâmplă cu filmul la nivelul dialogurilor și al structurilor narative e alterat și-ți risipește prin plăcerea vizionării.

— *Îmi place frecvența acestor nuanțe „chiar dacă” din judecățile dumentale. Ca și desele „poate”, ele relevă o disciplină prea puțin cunoscută a dialogului critic, cu nelipse disociere altminteri cât se poate de acute, dar fără a ignora planurile paralele și lăsând mereu deschisă alternativa unor ipoteze. Dealfel și în trecut s-a întâmplat ca regizorii români să o ia înaintea profesionistilor conșperși prin contribuțiile lor critice. Sper să nu te lezeze această laudă nepedagogică, fiindcă unii acuză și altfel de leziuni.*

— Nu mă simt lezat nici dacă mă laudăți, nici dacă mă criticați.

— *Să încercăm cu altă ocazie această ultimă ipoteză, iar pentru rest te felicit și-ți mulțumesc.*

Valerian SAVA

Dumitru MICU

Școala de literatură

Mai pitoresc decât oricare alt student, o apariție de-a dreptul exotica devenea Dumitru Mircea, când cânta *Brișca*. Asta se petrecea la banchete. Solicitarea de unii care îl mai văzuseră în respectiva postură, prozatorul, după răsfațul de rigoare, se ridica și începea să tremure, să miște din umeri, jănând între dinți un briceag. Mimica aceasta preluda cu necesitate, ritual, cântecul oșnesc. Secvența următoare, marcată vizual de holbarea intensificată a ochilor, era un *lăutii* lung, sinistru, în stare să vâre femeile în sperieți, din care, brusc, izbucneau cuvinte:

Spusu-i-am la badea Ghiuri

Să se suie-n vârful șurii

Și să strâge păstă sat

Că io-s ficior de-nsurat.

Urma o pauză scurtă, cu bătaii din vârful piciorului în podea, eventual și cu o învârtire săltătoare. „Horea” schimbă starea de spirit a „oșanului”. Nemaîn-crunțat, el relua „ghersul” ștrengărește:

Heei... deli și deli, deli,

... itu-i dunga ceterii

Ș-a mândrii dăc-a ghini!

După o scurtă oprire: privire bruscă, re-încrâncenare, scuturare violentă, cu briceagul iar între dinți — și cântecul reizbucnea turbat:

Hîiîi... Bine taie cuțatu,

Că l-am ascuțat amu,

Pă točilă la primar,

Să tai capu la jândar.

Din nou pauză. În tăcerea încremenită, se aude șșșșnetul dinților pe brișcă. Cântărețul stă nemișcat, rotindu-și doar ochii, fosforescent. Asta durează cam un minut. După un nou *hîiîi*, din rărunchi, și câteva scuturături, cântecul e reluat cu vivacitate:

Heei... Num-o dată mă scutur,

Tăți jândarii pică-n...

Deli și deli, deli.

Hîiîi... Nici jândaru nu-i de șer,

Să nu tune brișca-n el.

Știa Dumitru Mircea, desigur, și alte cântece din Maramu. Doina românilor din America era unul dintre cele mai apreciate:

Lasă, bem... tu-i amaruuu...

Lasă, bem... tu-i amaru,

Că nu-mi beu boirii, nici caruuuu.

Caaru-i daaafă pă dădătoruie...

Caru-i dat pă dătoric,

Booti-s la măceelădărieee...

În viața de toate zilele, Mircea se distingea între studenții frunțași doar prin aceea că era exagerat de sfătos. Văzând că lumea îl savura pronunția ardelenască, abuză de ea. Și, în genere, își supralicită „fărănia”. Lua un aer de țaran hătru școlii și pe limba de acasă, de la Tașaga, făcea pe maestru blazat, care nu dă nimic pe notorietatea obținută fără efort, care nu-și revendică altă noblete decât aceea a provenienței „de la coada vacii”. Frecvent, ținea să fie spiritual pe socoteala credinței religioase. Studiind teologia înainte de înscrierea la litere, persifla cu aplicație exactă dogmele și vocabulele sacre, cânta poezie caricaturală, cu competență, nu fără a se complăce să recolteze mici prezumtive beneficii de pe urma acestui chip, agreeat în epocă, de a se amuza. În gene-

ral vorbind, viitorul autor al romanului *Pâine albă* avea, și nu și-o disimula, predispoziția flatării celor ce „însemnau ceva” în ierarhiile ambianțelor prin care se mișca. Se făcea, de pildă, în prezența oficialităților Uniunii Scriitorilor, cu ceea ce „învățase” în școala de literatură, cu toate că nivelul acesteia nu suporta comparație cu al învățământului superior de stat, pe care îl traversase. Nu pe acest temei, evident — însă, cu siguranță, și pe considerente de natură extradidactică —, prozatorul a fost declarat, la sfârșitul anului, primul pe școală: fără nici un alt efect, de altfel, decât onoarea de a vorbi la festivitatea de închidere, în numele absolvenților.

Elita politică a școlii o formau, natural, „principalii”, comunistii radicali și intranșigenți. Noi, clujenii, treceam drept „aristocrați” în înțeles peiorativ. „Principalii”, din contră, blamând elitismul, considerându-se carne din carnea proletariatului, așadar „tovarăși” *stricto sensu* cu oamenii de rând, dețineau, totuși, în fapt, o poziție elitară în școală, ca activiști ai „avangardei clasei muncitoare”, „forța conducătoare a societății”. Declarat sau nu, se considerau „mai egali” decât alții. Zicând într-un restaurant unui ospătar că restaurantul nu era al lui și răspunzându-i-se: („nici al dumitale”, unul dintre ei i-a rețezat-o, privindu-l amenințător: „ba al meu este, mai mult decât al dumitale”. N-am știut niciodată ce sarcini de partid îndeplinea fiecare, nu m-a interesat, și nu știu nici azi dacă toți erau măcar membri ai partidului; tot ce țin minte cu precizie este că din împuțernicirea cuiva sau cu de la sine putere, câțiva dintre colegi exercitau în raport cu noi un rol de mentori politici și de supraveghetori. Ne criticau, în ședințe, nominal sau sub genericul „unii”, debitau principii, accentuând mereu necesitatea întăririi disciplinei, denunțau „liberalismul” ca formă a mentalității burgheze. În orice ședință, cu indiferență ce caracter, aveau ceva de spus: „analizau”, „sintetizau”, „își însușeau”, „combăteau”, „trăgeau „învățăminte”, „ridicau probleme”. Calul lor de bătaie permanent era „boema”, și una dintre victime: poetul folclorist Ion Socol („tovarășul Sacol”, i se adresa Novicov), care spusese la o adunare organizată de Uniune că scriitorii trebuiau „să umble cu tăgărta” prin țară, spre a „cunoaște viața” și a descoperi „comorile creației populare”. El pleca de la școală, tam-nesam, și Dumnezeu știe pe unde umbla. Asemenea altora, nu ocolea „cunoașterea vieții”, această sintagmă formula imperativul numărul unu al esteticii marxist-leniniste, însă, în concepția oficială, pentru realizarea lui era necesar să se acționeze organizat. Nu orice cunoaștere putea fi valorificată în folosul creației realist-socialiste. „Poporul” avea nevoie de o cunoaștere bazată pe învățătura revoluționară a „dascălilor proletariatului”, călăuzită de documentele de partid. Eram obligați să „mergem în viață”, dar nu fiecare de capul lui. Asemenea „idei înaintate” ne erau servite în ședințe de colegi precum Haralambie Zincă, Margareta Oprișșap, Gavril Mihăi,

Paul Anghel, Lucian Cursar și alții, seara, după ce le rumegasem (pentru a căta orară?) în seminarii, însă fără aplicații la propriile noastre comportamente. Unii dintre numiții colegi, tovarășa Oprișșan în special, care era un fel de pedagog voluntar autoinstalat, acceptat de către direcție, ne cicăleau îndeeșebii pe chestiuni de ordine interioară, cu exemplificări aproape zilnice de încălcarea ei de către câțiva, printre care nu mă numărăm, dar trebuia să-i suport, totuși, poliloghia; alții purtau de grijă sufletelor noastre, spre a nu fi otrăvite cumva ideologic: bunăoară, prin ascultarea (care mă ademenea și pe mine) a „Vocii Americii”. În toate privințele se preocupa de noi, constant, Zincă.

Haralambie Zincă era, dintre studenți, campionul „principalității”. Nu-l întrecea nimeni în privința acestora; nici Hoaje, nici Aldan. Mai curând s-ar putea zice că îi avea în sine pe amândoi: franchețea brutală a unuia și vocația despăciirii firului în patru, proprie celuilalt.

Haralambie Zincă era încarnarea absolută a spiritului de partid și a vigilenței. Când intra el în sală, la vreo ședință, nu doar în școală, unii șopteau: „A venit Partidul!” Mai activ decât oricine, în orice fel de adunare, își situa intervențiile, de fiecare dată, la nivelul ideologic cel mai ridicat, începându-și-le cu citarea fie din lucrări „geniale” ale „marelui Stalin”, fie din cele mai recente documente de partid românești sau, mai ales, sovietice. „În istoricul său raport la nu mai puțin istoricul Congres al optsprezecelea al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, pe bună dreptate supranumit „Congresul învingătorilor”, tovarășul Stalin spunea...” În cuprinsul raportului său raport la cel de al nouăsprezecelea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, tovarășul Malenkov subliniază că...” Își formase și o dicție emanație partinică. Cânta, fraza, rărea și accentua cuvintele în felul în care o făcea în filmele sovietice interpretul rolului lui Stalin. Respectivul actor era imitat și de alții, dar Haralambie Zincă vorbea românește întocmai ca el rusește fiindcă nu (mai) știa să vorbească altfel. Ca luptător în armata sovietică, el își însușea la perfecție intonația rusească specifică, aceasta substituindu-se total celei pe care va fi avut-o înainte. Timbrul vocii sale urca, muzical, până la vocabula esențială (un nume sau un termen ideologic sacru), care suna ca o bătaie de gong, pentru ca, după o pauză a respectului, fraza să continue, scandată asemenea unor versuri clasice. Tonalitatea aceasta sacramentală era instrumentul sonor ideal al „celei mai avansate” gândiri. Organ al gândirii marxist-leninist-staliniste, Zincă vorbea, invariabil, ca din carte (ca din „cartea cărților” lumii comuniste: Istoria PC (B) al URSS), împodobindu-și propozițiile, constant, cu lozinci. Chiar și în ambianțe intime. La o mică agapă, într-o familie, adresându-ni-se celor vreo patru convivi, ne-a îndemnat: „Să bem, tovarășii, pentru pace, pentru tinerețea noastră!” Nu mai spun cât de „principal” era la seminarii și la ședințele de cenaclu. Analizându-i-se critic o povestire, pe considerente strict artistice, el a răspuns dur, atribuind scrierii merite politice. Este izbită povestirea din punct de vedere literar? a întrebă Tertulian. Răspunsul prozatorului a fost scurt și cașant: „Servește!” Lozincard și încrâncenat și după absolvirea școlii, porni rău împotriva criticii „estetizante”, H. Zincă a început, totuși, de la o vreme, să se schimbe. Și-a pierdut, treptat, din

rigiditate și, în cele din urmă, a ajuns să fie chiar jovial. A reînvățat a vorbi omește. Nu despre literatură. Literatură, Zincă scrie de pe la mijlocul deceniului al șaselea, fără a discuta „problemele literaturii”, cu patimă, ca în școală, fără a încerca s-o „îndrume”. A publicat un număr imens de cărți, în special romane poliștice, de spionaj și de aventuri militare, prin care și-a câștigat un extrem de larg public cititor și a ajuns principala producător român de asemenea proză. Critica nu-l mai interesează. Ignorată de ea, o ignoră, la rândul său, consolându-se, poate, cu faptul că romanele sale, și necomentate, se vând în tiraje rareori atinse de operele altor scriitori.

Mai rămâi

Mai rămâi, mai rămâi doar o clipă să scăpăm de dureri și de frică, umbrele noastre încet se destramă ca un chip răcit într-o ramă, mai rămâi doar o clipă, mai rămâi, suntem bărbatul și femeia dintâi, după noi se vor naște din pământ și fântâni, și iarbă, și cânt.

Ne-alungă timpul

Ne-alungă timpul tot mereu spre Nord, în clopoțe de umbre și uitare, se-mbolnăvesc ideile de cord, pământul ce-l călcăm e tot mai tare.

Floarea uitării și-a pierdut parfumul, ne-așteaptă sigur viscol de cenușă, ne-nvăluie în haine aspre fumul, zadarnic batem disperați în ușă,

nu-i nimeni să deschidă cât de cât sau să aprindă focul viu în vatră, se-aud cum cresc fantasmă din urât și câinii întunericiiu lui latră.

Melancolie

lubito, astăzi
sărutul tău este rece
ca o primejdie,
gândindu-te
că odată și-odată
vom pași
de mână, cuminiți, dincolo.

lubito, astăzi
ochii tăi sunt înnegurați
de umbre ciudate,
și-ți simt parcă
zvâcnetul fricii
bătând nebonește
ca un ceanosc disperat.

lubito, astăzi
ți-e sufletul înghețat
ca un sloi navigând
spre Nordul îndepărtat.
Să ne-ncălzim,
pe flacăra care ne-a mai rămas
vom fierbe un ceai
din frunze de primăvară,
de vară și toamnă.

Ion MUSTAȚĂ

Mă-nvart pe lângă magazinul de închiriat casete video din apropierea casei mele, în Upper West Side, cu o cutie de Diet Coke în mână, ascultând ultimul Christopher Cross, în walkman-ul meu Sony. După ce-am plecat de la birou, am jucat puțin racketball pe Montgomery, apoi mi-am permis un masaj japonez, înainte de a merge să mă întâlnesc cu Jesse Lloyd, Jamie Conway și Kevin Forrest, ca să bem un pahar de „Rusti's”, pe strada șaptezeci și trei. Astă seară port un pardesiu de lână „Ungaro Uomo Paris” și țin în mână o servietă „Bottega Veneta” și o umbrelă „Georges Caspar”.

La magazinul video, atmosfera e ca de obicei. Prea multă lume, prea multe culori la coadă, ca să-mi pot permite să închiriez „She-Male Reformatory” sau „Ginger Cant” fără să mă simt prost, să-mi fie jenă. Pe deasupra, m-am întâlnit și cu Robert Ailes, de la First Boston, la raionul de filme de groază. Sau cel puțin cred că era Robert Ailes. A mormăit un „Salut, McDonald” în timp ce a trecut pe lângă mine. Ținea în mână sa cu manichurată perfectă caseta cu „Vineri 13; partea a șaptea” și un documentar despre avorturi. Am zărit la încheietura lui și o imitație de ceas Rolex de aur, ceea ce m-a cam uimit.

Pentru că ultimele filme pornografice nu prea mă încântă, mă îndrept spre raionul de comedii și, cu sentimentul că mi se rupe inima, mă decid pentru un Woody Allen, care nu mă satisface deloc. Mi-ar trebui altceva. Ajung la raionul de Rock/Muzică, dar nu găsesc nimic interesant și trec, până la urmă, la filmele de groază. Nici aici nu-i nimic tentant, așa că simt cum mă apucă o criză de angosă. Sunt prea multe filme proaste în magazinul asta. Mă ghemuiesc în spatele rafturilor de carton pe care sunt înșirate casetele cu ultima comedie a lui Dan Aykroyd și înghit două miligrame și jumătate de valium, pe care le fac să alunece cu un gât de Diet Coke. Apoi, aproape inconștient, întind mâna spre „Body Duple”, un film pe care l-am împrumutat de treizeci și șapte de ori până acum și mă îndrept spre cassă, unde aștept douăzeci de minute până când fata de acolo ajunge să se ocupe și de mine.

Tipa arată ca o umflată (două kile și jumătate în plus, părul încrețit), e îmbrăcată cu un pulover prea larg, pur și simplu inform (în orice caz, fără semnătura unei case de modă) și, chiar dacă are, la urma urmelor, ochi frumoși, pe cine interesează? În sfârșit, îmi vine și mie rândul. Îi întind cutiile goale ale casetelor. „Asta e?”, întreabă ea, luând legitimația mea de membru. Port mânuși negre „Perse Mario Valentin”, dar pare că nu le-a observat, deși sunt cu

fete cu un ciocan!... Câte cuvinte aș putea scrie pe ea cu un cârlig de spart gheața!... Ea întinde cutiile unui tip din spatele ei și mă prefac, aplecându-mi privirea pe ambalajul lui „Body Duple”, că n-am observat reacția lui de groază când, în sfârșit, mă recunoaște. Tipul se retrage, supus, undeva, într-o încăpăre din fundul magazinului, pentru a-mi aduce casetele.

— Dar sunt sigur că o cunoașteți, zic eu, jovial. Apare într-unul dintre clipurile

Brett EASTON ELLIS (SUA)



Brett Easton Ellis este unul dintre cei mai tineri scriitori americani, fiind considerat de unii critici drept un nou Scott Fitzgerald. Romanul său „American Psycho”, ce descrie aventurile unui băiat de bani gata, ucigaș în serie, în New York-ul anilor '80, a suscitat reacții dintre cele mai diverse din partea criticii americane, unele chiar violente, dar aprecierile elogioase ale lui Norman Mailer și Umberto Eco i-au certificat valoarea.

mult mai scumpe decât abonamentul la VideoVisions, care costă numai 250 de dolari pe an.

— Aveți filmele lui Jamie Gertz, zic eu, încercând să-i prind privirea.

— Ce s-avem? răspunde ea, uitându-se aiurea.

— N-aveți nici un film cu Jamie Gertz?

— Cu cine? Acum tipa scrie ceva în computer. Câte zile?

— Trei. Cum, n-ați auzit de Jamie Gertz?

— Nu, răspunde ea, apoi oftează.

— Jamie Gertz, O acțiță.

— Nu cred c-am avut de-a face cu o astfel de persoană, zice, de parcă aș fi terorizat-o. Dar, totuși, trebuie să ne gândim că lucrează într-un magazin de închiriat casete video și asta e o meserie foarte grea, cu un mare grad de stres. Așa că atitudinea ei arțăgoasă e perfect motivată, nu? Aș, ce-aș putea face din trupul acestei

publicitate pentru Diet Coke. Înțelegeți ce vreau să zic, nu?

— Să fiu sinceră, nu prea, răspunde ea, cu o voce lipsită de viață, retezându-mi aproape elanul. Apoi continuă să scrie pe computer titlurile filmelor și seria legitimației mele.

— Îmi place foarte mult „Body Duple”, mai ales scena aia când fata e... străpunsă... cu burghiul electric... E cea mai bună secvență din film, zic eu, sufo-cându-mă aproape.

Dintr-o dată, brusc, am senzația că s-a făcut foarte cald în magazinul video și, murmurând „Doamne Dumnezeule”, îmi lipesc mâna înmănușată pe teighea, ca să nu se vadă că tremur. Dar, apoi adânc în piept și continui. „Iar sângele începe să se prelingă prin tavan”, spun și înghit în sec, fără să vreau, gândindu-mă: trebuie să-i văd pantofii. Apoi, cât mai discret cu putință, încerc să arunc o privire în spate-

le teighelei, ca să văd ce are în picioare. Bascheți! Să înnebunești, nu alta! Nici măcar Adidas, sau K-Swiss, Puma ori Reebok. Bascheți de sărăntoc.

— Semnați aici. Ea îmi întinde casetele fără să-mi arunce măcar o privire. Refuză să vadă cine sunt. Apoi, cu un oftat profund, se întoarce spre următorii clienți, un cuplu cu un bebeluș. Întorcându-mă acasă, trec pe la magazinul lui Agostino, de unde cumpăr pentru cină două sticle mari de Perrier, șase cutii de Coke Classic, cinci kiwi-uri de mărime mijlocie, o sticlă de oțet balsamic cu tarhon, un borcan de smântână, o cutie cu soté de legume, gata de pus la cuptorul cu micro-onde, o friptură sintetică din extract de soia și o tabletă de ciocolată albă.

Afară, fără să-i acord vreo atenție cerșetorului întins pe jos, sub afișul pentru „Mizerabilii”, cu o pancardă în mână pe care scrie: „MI-AM PIERDUT SLUJBA, MI-E FOAME, N-AM NICI UN BAN, AJUTAȚI-MĂ, VĂ ROG?”, căruia i se umplu ochii de lacrimi după ce-i fac trucul cu dolarul-vânturat-pe-sub-nas, adăugând: „Pentru numele lui Dumnezeu, de ce nu te bărbieriești și tu ca lumea?”, privirea îmi e atrasă, ca un radar, de un Lamborghini Countach roșu. Încremenesc, Valiumul făcându-mi brusc efectul, cu brutalitate, estompând tot ce e în jur — cerșetorul plângând, negrișorii îndobitociți de crack, care dansează rap în sunetul unui casetofon dat la maximum, stolonul de porumbel care zboară deasupra capului meu, căutând un loc unde să se așeze, sirenele ambulanțelor; claxoanele taxiurilor, tipa aia mișto, îmbrăcată într-o rochie semnată de Betsey Johnson — toate acestea se topesc și, într-o clipă (dar în ralenti, exact ca-n filme), soarele apune, orașul se întuneacă și nu mai văd nimic, cu excepția Lamborghini-ului roșu și nu mai aud nimic, în afara găfăitului meu profund, regulat. Astfel, minutele se scurg, câte nu știu... Eu continui să rămân acolo, înțepenit, în fața magazinului video, în extaz.

Traducere și prezentare de Radu BĂIEȘU, după American Psycho, ed. Salvy, 1992.

continuare din pagina 10

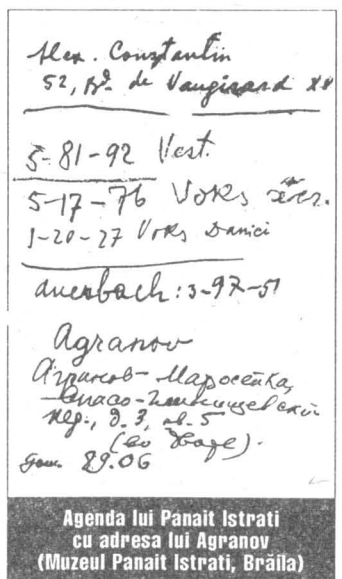
strecocă, aruncă un cuvânt aici și colo, vede pe toată lumea dar se prefacă că nu mă vede pe mine, se face că n-aude că, tocmai pentru că venise el, am strigat mai tare: „Până și voi, scriitorii, vă faceți complicită nelegiuirilor care se comit aici împotriva luptătorului revoluționar adevărat!” După câteva minute omul ieșea, dar trecând pe lângă mine mi-a pus pe umăr o mână de urs, spunându-mi: „Tovarășe Istrati, mâine seară ești invitatul meu. O masină va veni să te ia”. Seara următoare, la ora 10, un fel de automobil blindat, cu o namilă de haiduc la volan stopă în fața hotelului Passage din Trevkaia. Am plecat spunând tovarășei mele: „dacă nu mă întorc până la ora patru dimineața, vei telefona secretarului general al G. P. U.-ului, tovarășii Gherson spunându-i: tovarășul meu a dispărut”.

În noaptea aceea am văzut un interior de revoluționar ascet, unde severitatea și cinstea erau înscrise cu toată acea simplitate care se derâlnia ochilor mei: un birou cu patru telefoane, o masă, două scaune monahale, între ele o masă de lemn cu câteva lucruri de-ale gurii, pește afumat, icre, unt, o sticlă de vin și două pahare. Nimic din desfrânata înfățișare a banchetelor oficiale, la care participasem împreună cu mii de delegați europeni — știți că se sărbătoreau 10 ani de la revoluție — nimic din interioarele lumii vechi, surprăncărate și fără gust, pe care le văzusem la atâția și atâția așa-zisi feți bolșevici. Aici eram în casa omului care putea cu un ordin să ucidă

sau să pună în libertate. Dintr-o dată, tovarășul Agranov îmi spune — n-am simțit niciodată cuvintele, mă urmăresc și acum, ca un glas la o judecată din urmă: «Te reîntorci în lumea pe care ai spus că o părăsești pentru totdeauna? Și a urmat: În casa asta, noi știm că tovarășii Istrati n-are să fie un trădător al cauzei noastre! Deși, poate o să dezluim toată presa comunistă ca să te arate ca atare. Pentru că, dacă n-lovești, nici noi nu te vom cruța. Te-am chemat ca să-mi spui prieteneste în ce măsură înțelegi să ne lovești». I-am răspuns: «Atâta timp cât vor dăinui în Rusia Sovietică rele pe care vi le-am semnalat, prin două scrisori confidentiale, adresate aici, G.P.U.-ului, loviturile mele au să fie fără milă». «Chiar dacă, din aceste lovituri, burghezia are să-și făurească arme împotriva noastră?» «Cele mai rele arme împotriva voastră vi le făuriți voi înșivă. Eu sunt dintre acei care au credința că numai adevărul nu se poate modifica în lume. Nu cu minciuna. Chiar dacă acest adevăr ne lovește fără milă. Și adevărul meu iață-l: puterea proletară lovește aici clasa proletară! Cât timp va domni aceasta, eu voi fi adversarul vostru».

Iată toată cearta mea cu Sovietele. Așa am părăsit Rusia Sovietică... Tovarășul Agranov s-a ținut de cuvânt.

Neîndoios că „relatarea” acestei întâlniri merită o atenție specială. Ca în multe situații în care victima își adoră călăul, Panait Istrati, se arată mai mult decât entuziasmat de amfizionul său. Scriitorul e cucerit de austeră simplitate a locuinței lui Agranov. De „forța” pe care o



emană dar o stăpânește atât de bine înaltul demnitar. Să fie Agranov unul dintre acei comuniști ai primelor generații, conștienți că, asemenea neînsipirului ucenic vrăjitor din poveste, au declanșat forțe pe care acum nu le mai pot ține sub

control? Deși vine indirect, răspunsul e afirmativ, dar numai pe jumătate, și vag dubitativ. Istrati află că, în realitate, Sovietele nu pun nici o clipă la îndoială devotamentul său față de proletariet. Însă ceea ce incomodează, asta fiind puțin spus, e spiritul său justițiar. Confruntarea celor doi bărbați e memorabilă. Lui Istrati i se vorbeste pe față despre alternativa ca și cum pentru el ar mai conta celebritatea, șampania, banii, discursurile. Pentru a-și „reveni” i se face, în particular, ca un act reparator, o ademenitoare concesie: încrederea în el e totală, dar... idealurile pot fi servite mai bine de minciună. Cu el sau fără el, cu reproșurile lui sau fără, masele inconștiente vor merge mai departe...

Au trecut foarte mulți ani de la întâlnirea scriitorului român cu Agranov. Decenii la rând, criza sa de conștiință a fost doborâtă de orgoliul celor „vizați”, clipele de remușcare și derută (pentru că drumul pe care se pomise nu ducea nicăieri) date la o parte de speranța oarbă într-un echilibru artificial. A trecut mult timp până când cineva să vadă cu ochiul liber dimensiunea dezastrului și, desigur, să aibă și puterea de a schimba cursul istoriei.

Dar atunci, într-un moment crucial, de început, al unei bune părți din suprafața și populația planetei, un om a hotărât că trebuie să spună adevărul. Și-a sacrificat în acele clipe destinul, pe care-l mai forțase o dată, în 1921. Istrati și-a primit „răspalta” pentru un gest care măcar astăzi ar trebui privit cu mai multă cuvință. Chiar venerat. Istoria, însă, se grăbește, iar noi nu mai suntem atenți la exemplele ei.

Lucian CHIȘU

Bună dimineața, Lituania!

Titul acestor note sumare, ca și al traducerilor care le însoțesc, este de fapt salutul convenit unei țări străvechi, intrată prea lesne și sub priviri indifferente, în pânțele nesățioase al moliului vecin dar apărută azi, după o lungă hibernare, parcă mai proaspătă în lumina noii dimineți. Un salut adresat dărzului popor lituanian și, în același timp, creatorilor lituanieni de valori spirituale, a căror perseverență lucrare a sădit în suflete speranța într-o posibilă renaștere a patriei. Printre acești creatori se numără și poetul Oscar Venceslas de Lubici Milosz.

Nu știm, și lucrul nici nu ne pare a fi atât de important, cum este considerat el în Lituania de azi. Un poet lituanian sau un scriitor aparținând altei culturi? Credem însă ferm, în lumina operei sale, că nu se poate număra decât printre cei mai mari. Căci, deși publicații de specialitate străine îl socotesc, superficial și comod, un poet francez de origine lituaniană, O. V. de L. Milosz este, încon-

testabil, darul, poporului lituanian făcut literaturii europene, adică un poet lituanian de primă mărime care, numai datorită împrejurărilor, s-a exprimat în limba franceză.

Despre Oscar Venceslas de Lubici Milosz (sau Otokar Wratislas), O. Wilde, văzându-l odată alături de Jean Moreas, spunea cu subtilitate și mult adevăr: „Iată Moreas-poetul și Milosz-poetia”.

În acest an aniversar pentru memoria poetului (la 2 martie 1994 s-au împlinit 55 de ani de la moartea sa) și în împrejurările când România, ea însăși victimă a unor nedreptăți istorice, reînnoiește legăturile cu țara de origine a acestui scriitor, îndeplinim o datorie de onoare cinstindu-i amintirea cu prezentarea unor traduceri din creația lui poetică și omagiind astfel literatura căreia îi aparține de drept.

P.G.



Nu povesti nimic zefirului din vechiul cimitir.
Mi-ar putea porunci să îl umez.

Păru-ți miroase a vară, a lună și-a pământ.
Trebuie să trăiesc, să trăiesc,
numai să trăiesc...

Un trandafir...

Un trandafir iubitei, un sonet celui drag,
Ritmul inimii mele pentru cadența

horelor;
Spleenul pentru mine, vinul regal pentru

plictisul meu
Trufia mea pentru deșertăciunea întregii lumi.
O generoasă noapte de petreceri în palatul

Și tăgătuirea, pentru taina mea, în depărtare,
Lămâia, vîmanta* și rozmarin...

Rubinel unui răs în buclele de aur, pentru ea,
Opalul unui suspin, în clarul de lună pentru el;
Un colțuș de hermină pentru corbul blazonului;
Pentru mura străbunilor chipul meu ce se clatină
De amăgiri și vinuri în oglinzi cețoase,

Și pentru alinarea tainei mele, cântul
Vărtelnițelor care țes veșmântul muribunzilor.

Un sfer de oră și-un inel pentru cea mai poznașă,
Un surâs și-un pumnal pentru cel mai discret;
Pentru crucea blazonului, o vorbă respectuoasă
Cea mai întinsă cupă pentru setea regretelor,
O ușă de sticlă privirii curioaselor,
Iar pentru taina mea, litanii pioasă
A bătrânelor ce tremură în pragul mauzeoleelor.

Salutul meu pentru reverența străinei,
Măna-mi întinsă pentru sărut confidentului,
Un butoi de gin veselei mizerii
A groșarilor; episcopului lalinic
Zece monezi de aur pentru fiecă vorbă a rugii.

Iar ca sfârșit al tainei mele
Un somn adânc de om sărman în raclă aurită...

Și mai ales...

Și mai ales ca Măine să n-afle unde sunt-
Pădurile, pădurile sunt pline de coacăzele negre-
Vocea-ți e ca un zvon de lună învechite fântâni
Unde ecoul, ecoul verii vine să se-adape.

Și nimeni nu rostească numele meu acolo, în vis,
Vremea, vremea iată s-a împlinit-
Ca un copac plâpând bolnav de înfăia sevă
Îți este inocența în rochia fără cută

Și să se reînchidă mărcinii după noi
Căci mă tem, mă tem de revenire
Imensele flori albe îți mângăie genunchii moi
Iar umbra, umbra e pală de iubire.

Și lacul tău păduri să nu-ți spuie cine sunt;
Numele meu, numele-mi e atâta de pierdut.
Ochii tăi au culoarea ferice a tinerelor ploii
A tinerelor ploii pe tazu adormit.

* În textul poemului, ruc = rucuta gravolens (plantă erbacee foarte aromată și amară, utilizată în farmacii)

Simfonie de noiembrie

Va fi la fel ca în această viață. Aceeași încăpere.
— Da, copila mea, aceeași. Dis-de-dimineață,
pasărea vremurilor în frunziș
vieții mele!

Palidă ca o moartă: atunci se scoală slujitoarele
Și se aude la fântână zgomotul găleților dogit și înghețat.

O, nemaipomenită, nemaipomenită tinerețe! Inimă deșertă!
Va fi la fel ca în această viață. Or să se audă acolo

Vocile sărmane, vocile de iarnă ale vechii mahalale,
Geamgiul cu strigărea lui cântăta,

Bunica-mbătrănită ce sub boneta ei decolorată
Rostește tare niște denumiri de pești, omul în șorț albastru
Care își scuipă în palma-i istovită de ulube
Și strigă nu se știe ce, ca îngerul din judecata de apoi.

Va fi la fel ca în această viață. Aceeași masă,
Biblia, Goethe, cemeala și mirosul ei de vreme,
Hărta, femeie albă ce citește-n gânduri,
Pana de scris, portretul. Copila mea, copila mea!

Va fi la fel ca în această viață! — Același parc,
Adânc, adânc, stufos, întunecat. Și către-amiază
Niște oameni se vor bucura de-a se fi adunat acolo
Care niciodată nu s-au cunoscut și care nu știu

Unii despre alții decât aceasta: că vor trebui să se îmbrace
Ca pentru o sărbătoare și să se ducă în noaptea
Celor plecați, de unul singur, fără iubire și fără candelă.
Va fi la fel ca în această viață. Aceeași cărăruie:

Și (în după-amiază-a-autumnală), la ocoliișul de alee,
Acolo unde drumul calm zboară temător, asemenea femeii
Care merge să culegă florile convalescenței.

Noi ne vom întâlni, ca altă dată aici; — ascultă, fata mea, —

Și ai uitat, tu ai uitat, culoarea rochiei tale de-atunci;
Dar eu nu am avut decât puține clipe ferice.
Veți fi-mbrăcată în violet pal, superbă-ndurerare!
Iar florile, podoabe ale pălării tale, vor fi triste și mici
Și nu o să le știu pe nume: căci nu am cunoscut
în viață

Decât numirea unei singure flori mici și triste, miozotidul,
Bătrânul somnoros al râpelor din țara De-a v-ați ascunselea,
Floare orfană. Da, da, inimă de năpătruns! ca în această viață.

Iar drumeagu-întunecos va fi acolo, umered
de un zvon de la cascade. Și o să-ți vorbesc
Despre cetatea de pe apă, despre Răbbi din Bacharach
Ca și de nopțile Florenței. Se afla aici și

Zidul scund ce stă să cadă, în care dormita mireasma
Mireasma ploilor de altă dată, și-o iarbă întinată și leproasă
Nepăsătoare și îmbeșugată va scutura acolo floarea-i găunoasă
În șuvoiul mut.

Prezentare și traducere
Petru GHEORGHIU

SPORT

„Fuge parcă zboară...”

Febra Mondialului e în curs de scădere; jucătorii s-au întors, o parte au și plecat să-și vândă oasele prin cele Spanii și Anglii, atrași de mirajul irezistibil al dolarului. Numai eu și domnul Fănuș Neagu stăm în București și muncim cu spor și scriem cu spor și gratuit spre gloria noastră și viața veacurilor ce va să vină, amin!

S-au fluturat sute de mii de dolari prin buzunarele fotbalistilor și antrenorilor. Pe spatele (de fapt, pe picioarele lor), au văzut America toți fripturistii veritabili și o parte din specialiștii ce trebuiau să vadă. Extazul autohton, „țafna” fotbalistică era să atingă paroxismul și mă întreb ce ne făcăm dacă, Doamne ferește, ieșeam pe locul unu?

În răstimp, a apărut și *Literatorul*, tărăș-grăbiș, fără bani, fără prea multe iluzii de viitor. Grație prestației (ce cuvânt!) băieților cu nume devenite sonore, americanii s-au obișnuit să nimerescă mai repede pe hartă România și să pronunțe stricat numele părintelui Argatu, cel făcutor de minuni, cel ce i-a dat antrenorului lordănescu o „cruculiță” sfințită pe care, acesta a ținut-o între palme zi și noapte.

Mondialele s-au soldat cu trei morți și un exilat pe vecie (oare?), e vorba de Maradona cu o demisie cam aiurea din postul de comentator (e vorba de C. Topescu) și apariția pe firmamentul și așa aglomerat al gazetariilor sportive de noi nume ilustre. E vorba de: „Tăticu, vorbește Ricu...” Adică de Răducanu. Ecourile nu s-au stins de tot, Canalul de sport retransmite meciurile noastre comentate de diverși invitați care de care mai specializați și mai vorbăreți. Până azi (vineri, 12 august, Noaptea Perseidelor), cei mai „plăcuți” și... spirituali comentatori au fost domnul Cornel Dinu și celebrul Giuleștino.

Două victorii din Cupele europene ne vor da prilej de pălăvrăgeală și inventivitate în materie de titluri. La acest capitol (titluri), campioni absoluți la toate categoriile sunt cei de la „bulinele” bicolor.

În plan social, nimic deosebit. Domnul C. Halaicu a oferit cu generozitate 11 plus două „diplome” de Cetățeni de onoare ai Bucureștilor fotbalistilor, astfel că laureatul premiului Nobel, celebrul Palade, poate dormi liniștit.

Viața merge înainte, „fuge parcă zboară” vorba celebrului text de muzică ușoară. Numai „Neluța Argatu a stat ascunsă cinci zile într-o șură cu fân” cel puțin așa ne informează celebrul gazetar George Hangu de la Evenimentul zilei. Și tot în aceste zile aflăm, din aceeași sursă că „Whitney Houston este în pericol să rămână fără voce”... Asta ne mai trebuia!

MIRCEA MICU

P.S. Ultima oră! lordănescu a fost înaintat în gradul de general-Maior, dar... general!